

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 12 maja 2020 r.

Poz. 5415

UCHWAŁA NR XXIV/157/2020 RADY GMINY W SOLCU NAD WISŁĄ

z dnia 29 kwietnia 2020 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Solec nad Wisłą na lata 2020-2023

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r., poz. 713) w związku z art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2020 r., poz. 282 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy w Solcu nad Wisłą uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Solec nad Wisłą na lata 2020-2023, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Solec nad Wisłą.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Tadeusz Szczerba

*Załącznik nr 1 do Uchwały nr XXIV/157/2020
Rady Gminy w Solcu nad Wisłą
z dn. 29 kwietnia 2020 r.*

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD
ZABYTKAMI DLA GMINY
SOLEC NAD WISŁĄ
NA LATA
2020-2023**

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	4
3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ	13
4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW	14
5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	18
6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	38
7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT	68
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	72
9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	79
10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	80
11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	80
12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	82

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY SOLEC NAD WISŁĄ

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Solec nad Wisłą na lata 2020 – 2023 jest ukierunkowanie polityki samorządu gminnego, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych m.in. w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami
- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020, poz. 282)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcje, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

- 14) krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości;

- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto, w art.6, ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W art. 7 określa także formy i sposób ochrony zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 506 z późn. zm.)

- *art. 7 ust. 1 pkt. 9*

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2018 r. poz. 1945, z 2019 r. poz. 60, 235, 730, 1009).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt 4),
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt 3),
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt 6).

Wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt 2; art. 47, ust. 2, pkt 2). Projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2019 r. poz. 1186 z późn. zm.)

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2. , ust 2 pkt. 3).

W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępnie od przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt. 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,

- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy gazociągu przesyłowego, gazociągu o zasięgu krajowym lub jeżeli budowa ta wynika z umów międzynarodowych.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39, ust. 1).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, aujętych wgminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2019 r. poz. 688 z późn. zm.)

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2019 r. poz. 1396 z późn. zm.).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r. poz. 1614, 2244, 2340 z późn. zm.).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1, park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2204, 2348, z 2019 r. poz. 270, 492, 801 z późn. zm.)

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust. 4).

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1170 z późn. zm.).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2018 r. poz. 1983, z 2019 r. poz. 115, 730)

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2018 r., poz. 720),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2019 r., poz. 553, 730),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 10 września 2019 (Dz. U. 2019 poz. 1886) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów,
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym

do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1609),

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru (Dz. U. 2017 r. poz. 1674).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- o krajobrazami kulturowymi,
- o układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- o dziełami architektury i budownictwa,
- o dziełami budownictwa obronnego,
- o obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- o cmentarzami,
- o parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- o miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- o dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- o kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- o numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki,

a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r. poz. 574)
- instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6.2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu na którym znajduje się zabytek. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 10 września 2019 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością

- ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
  - 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
  - 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
  - 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
  - 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
  - 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
  - 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
  - 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1-12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro
    - na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. W roku 2019 w całym

kraju było 105 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków, a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzjach o warunkach zabudowy.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. w przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2019-2022

Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 roku i jest efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Gminny Program Opieki nad Zabytkami opiera się na założeniach programu krajowego, jednak są one dość ogólne w odniesieniu do zabytków z terenu gminy.

Cel główny Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022 to Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Został on opracowany na bazie wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Programu 2014–2017, a także zmiany systemu ochrony zabytków wprowadzonej ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Cel główny dzieli się na trzy cele szczegółowe, zawierające kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym

3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami

Kierunek działania 1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich
2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich
3. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego
4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunek działania 2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

1. Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami
2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem

aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Kierunek działania 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach, w odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich

oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;

- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno- przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 – 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej

polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków;
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo

kulturowe”.

Priorytet 1 tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

W związku z ogólnikowym charakterem dokumentów na szczeblu krajowym niniejszy gminny program opieki nad zabytkami stara się w swoich działaniach programowych nawiązać do polityki krajowej. Wiąże się to z ich zgodnością z działaniami programu krajowego, szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji nt. zasobu zabytkowego gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO NA LATA 2018 – 2021

Dokument został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 174/18 z dnia 13 listopada 2018 r. Głównym celem programu jest Jego nadrzędną wytyczną jest przyczynienie się do otoczenia dziedzictwa województwa właściwą opieką, z zachowaniem zasady możliwie pełnego włączenia obiektów zabytkowych i niematerialnych elementów dziedzictwa w nurt współczesnego życia województwa mazowieckiego.

Na podstawie analizy SWOT dokonano szczegółowej diagnozy i określono misję wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami:

Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.

Założenia planistyczne zostały dostosowane do zdiagnozowanych problemów kluczowych. Zaprezentowano też 4 tożsame obszary strategiczne. W ich ramach zidentyfikowano cele strategiczne, w ramach których do realizacji wskazano przedsięwzięcia. Do tych celów należą:

- Cel A.1. Wprowadzić elementy edukacji o dziedzictwie; w tym – w edukacji powszechnej.
- Cel A.2. Wesprzeć edukacyjnie samorządy lokalne i właścicieli zabytków.
- Cel B.1. Zoptymalizować system dotacji wojewódzkich.
- Cel B.2. Wzorcowo dbać o zabytki własne województwa.
- Cel C.1. Ograniczać ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa.
- Cel C.2. Poprawić poziom współpracy na rzecz dziedzictwa.
- Cel C.3. Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków.

- Cel D.1. Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym.
- Cel D.2. Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych.

Diagnozę stanu dziedzictwa kulturowego opracowano biorąc pod uwagę następujące czynniki:

- a) szczególna różnorodność dziedzictwa dot. wielowątkowości kulturowej, historycznej i terytorialnej,
- b) rozwarstwienie ekonomiczne województwa, w których występują skrajne różnice ekonomiczne w obrębie poszczególnych powiatów i gmin
- c) kontekst niespotykanych wcześniej wyzwań współczesności związany z coraz większą presją inwestycyjną i konkurencją w zakresie atrakcyjności dostępnego w Polsce i Europie dziedzictwa.

Szczegółowo scharakteryzowano istniejące dziedzictwo województwa mazowieckiego ze uwzględnieniem stanu zachowania zabytków drewnianych i przemysłowych, dziedzictwa niematerialnego, wydatków na ochronę zabytków w ostatnich latach. Umieszczone zostały dane dotyczące zabytków rejestrowych, stanu ich zachowania, a także struktury własnościowej obiektów. Pokrótce opisany został również stan opracowywania gminnych ewidencji zabytków oraz gminnych programów opieki nad zabytkami w województwie. W programie brak odniesień do terenu gminy

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO DO ROKU 2030

Zamierzeniem strategicznym Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030 w obszarze kultury i dziedzictwa jest wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia. Głównymi działaniami w obszarze kultury i dziedzictwa będą:

- 1) poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych);
- 2) wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych;

- 3) ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej);
- 4) rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej);
- 5) rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacji zasobów;
- 6) promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu;
- 7) wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej;
- 8) wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury;
- 9) promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultury;
- 10) wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym;
- 11) wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultury.

Zgodnie ze strategią historyczne obiekty i zespoły zabytkowe wraz z otoczeniem oraz historyczne szlaki wodne powinny podlegać konserwacji, renowacji, a wybrane obiekty adaptacji na cele użyteczności publicznej. Ochroną należy objąć również układy przestrzenne i miasta-ogrody. Istotnym elementem ochrony dziedzictwa powinno być tworzenie parków kulturowych, jak też inne formy ochrony krajobrazu kulturowego i wspierania skansenów. W ramach upowszechnienia wiedzy o regionie oraz promowania kultury i twórczości, wskazana jest cyfryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego w celu ich standaryzacji i zwiększenia dostępności. Ośrodki miejskie powinny kreować warunki do tworzenia i promowania kultury.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Dokument przyjęty został przez Sejmik Województwa Mazowieckiego w dniu 7 lipca 2014 roku uchwałą nr 180/14.

Plan wyznacza kierunki polityki przestrzennej, które wraz z uwarunkowaniami przestrzennymi uwzględnia się w programach rozwoju i programach operacyjnych województwa. Celami tej polityki są:

- rozmieszczenie w przestrzeni inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym zgodnie z kierunkami polityki przestrzennej w oparciu o cele i zasady zagospodarowania przestrzennego województwa;
- ukierunkowanie działań dotyczących rozwoju gospodarczego, postępu cywilizacyjnego, kultury i ochrony środowiska, poprzez uwzględnianie uwarunkowań, szans i zagrożeń wynikających ze zróżnicowanych cech przestrzeni województwa;
- wpływanie na zachowania przestrzenne podmiotów gospodarujących w przestrzeni, tak aby były one zgodne z ogólnymi celami rozwoju województwa.

W treści planu zawarto zasadę zrównoważonego rozwoju województwa, rozumianego jako taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania podstawowych potrzeb zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń. Między innymi wśród wielu zasad przyjęto: zasadę komplementarności ochrony wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazu polegająca na tworzeniu pasm przyrodniczo-kulturowych.

Ochrona dziedzictwa kulturowego jest ważną częścią procesu kształtowania zrównoważonego rozwoju, realizowaną poprzez następujące ustalenia:

- zarządzanie zasobami dziedzictwa, ochronę i eksponowanie przestrzennych świadectw dziedzictwa, zwłaszcza najbardziej wartościowych zespołów i obiektów
- zachowanie różnorodności kulturowej województwa, kształtowanie tożsamości regionalnej i historycznej oraz zapewnienie dostępności do zasobów dziedzictwa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Polityka opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej realizowana będzie poprzez następujące działania:

1) Zachowanie ciągłości dziedzictwa kulturowego regionu m.in. poprzez:

- ochronę i przywracanie wartości dziedzictwa materialnego o wyrazistej tożsamości, w tym rewitalizację i rewaloryzację zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych, a zwłaszcza architektury drewnianej, dworskiej, przemysłowej, obiektów budownictwa obronnego;

- eksponowanie w strukturze przestrzennej najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu;
- kształtowanie i ochronę systemu krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory tradycyjnego krajobrazu;
- ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi poprzez ochronę panoram i eksponowanie w sylwetach miejscowości dominant architektonicznych oraz kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca;
- rewitalizację i zabezpieczenie obiektów i układów przestrzennych;
- ochronę dziedzictwa archeologicznego;
- ochronę miejsc związanych z walkami narodowo-wyzwoleńczymi;
- ochronę i rozbudowę muzeów;
- zachowanie różnorodności kulturowej regionu: pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego, identyfikację oraz rozwój tradycyjnych form działalności gospodarczej, upowszechnianie „ginących zawodów”; ochronę miejsc kultu religijnego;
- popularyzację i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa, w tym wprowadzanie nowych form zwiedzania zabytków, wykorzystanie nowych technologii (digitalizacja zasobów);
- identyfikację dóbr kultury współczesnej o charakterze ponadlokalnym i ich ochronę poprzez ustalenie planów miejscowych.

2) Umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

- kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych, wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
- kreowanie produktów turystyki kulturowej w oparciu o tradycje historyczne, w tym kultury i sztuki ludowej, tradycje ziemiańskie, tradycje rycerskie, religijne;

- tworzenie szlaków kulturowych wielkich artystów (znanych osobistości) Mazowsza np. malarzy, rzeźbiarzy, pisarzy;
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;
- tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej.

3) Kształtowanie tożsamości regionalnej i budowanie klimatu społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego m.in. poprzez;

- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu;
- stymulowanie partycypacji społecznej w podejmowaniu działań dotyczących zarządzania dziedzictwem kulturowym i służących ochronie obiektów zabytkowych oraz promowanie najlepszych przykładów takich działań;
- propagowanie korzyści płynących z dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz zachowania typowych dla regionu form budownictwa tradycyjnego;
- wspieranie działalności stowarzyszeń działających w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego regionu.

W ustaleniach dotyczące środowiska przyrodniczego, ochrony krajobrazu i środowiska kulturowego, w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony - wyznaczone zostały następujące główne kierunki działań:

- wyodrębnienie w Planie obszarów „ochrony krajobrazów kulturowych”;
- określenie potencjału rozwojowego związanego z zachowaniem wartościowych elementów środowiska kulturowego (obiektów, struktur przestrzennych, krajobrazów kulturowych) oraz wskazanie przestrzeni mogących pełnić funkcje symboliczne i identyfikacyjne;

- wzmacnianie i eksponowanie funkcji symbolicznych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym oraz rewitalizacja i adaptacja historycznych i zabytkowych obiektów głównie na cele kulturowe;
- zachowywanie tradycyjnych wzorców zabudowy;
- ochrona i rewaloryzacja zachowanych obiektów zabytkowych i zespołów ruralistycznych.

Zwrócono także uwagę na fakt, iż podstawowym zagrożeniem historycznych centrów miast i wsi jest nadmierna presja urbanistyczna oraz sposób zagospodarowania i kształtowanie nowej zabudowy w sposób obcy dla tradycji i tożsamości miejsc, co jest szczególnie ważne w kontekście Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, który jasno określa konieczność zachowania odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni wiejskiej, szczególnie na terenie układów ruralistycznych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Solec nad Wisłą jest komplementarny do Planu Zagospodarowania Województwa Mazowieckiego również w innych działaniach, takich jak:

- ochrona i przywracanie wartości dziedzictwa materialnego o wyrazistej tożsamości, w tym rewitalizację i rewaloryzację zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych, a zwłaszcza architektury drewnianej, dworskiej, przemysłowej, obiektów budownictwa obronnego;
- ochronę dziedzictwa archeologicznego;
- ochronę miejsc związanych z walkami narodowo-wyzwoleńczymi;
- zachowanie różnorodności kulturowej regionu: pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego, identyfikację oraz rozwój tradycyjnych form działalności gospodarczej, upowszechnianie „ginących zawodów”; ochronę miejsc kultu religijnego;
- popularyzację i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa, w tym wprowadzanie nowych form zwiedzania zabytków, wykorzystanie nowych technologii (digitalizacja zasobów);

- tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej.

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU LIPSKIEGO NA LATA 2016-2019

Program opieki nad zabytkami powiatu lipskiego został przyjęty Uchwałą nr XVII/83/2016 Rady Powiatu Lipskiego z dnia 27 stycznia 2016 r. Postanowiono, że w programowanym okresie, tj. w latach 2016-2019 działania podejmowane w jego ramach, będą dotyczyły przede wszystkim działań określanych jako „miękkie”, tj. działań o charakterze nieinwestycyjnym. Celem ich jest przede wszystkim promocja powiatu i jego dziedzictwa kulturowego, jak również edukacja dotycząca opieki nad zabytkami połączona z wydarzeniami o charakterze historycznym. Mają one stanowić podstawę do działań podejmowanych w kolejnych okresach programowych, gdy świadomość w zakresie ochrony zabytków będzie większa. Z perspektywy programu gminnego należy zatem zwrócić uwagę na fakt, iż perspektywa programu kończy się w roku 2019 oraz śledzić aktualizacje programu powiatowego na następne lata, gdyż mogą się w nich pojawić również działania inwestycyjne, także takie, które są związane z zabytkami gminnymi.

Główne, długoterminowe cele polityki powiatu lipskiego, związane z ochroną zabytków to:

1. rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
2. eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
3. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
4. tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki;
5. uwzględnianie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami.

W ramach powyższych celów do realizacji wskazano następujące priorytety oraz działania (wymieniono jedynie te, które mają odniesienie do programu gminnego):

Priorytet I Ochrona zachowanych elementów zabytkowych (działania wyłącznie związane z powiatem)

Priorytet II Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wykreowania produktu turystycznego

- A. wprowadzenie jednolitego systemu tablic informacyjnych, dotyczącego zasobów dziedzictwa kulturowego Powiatu Lipskiego;
- B. opracowanie mapy zabytków Powiatu, jako atrakcyjnej graficznie formy reklamy, ułatwiającej dotarcie do wszystkich historycznych zakątków Ziemi Lipskiej;
- C. wspieranie podejmowanego przez gminy zagospodarowania miejsc atrakcyjnych turystycznie, m. in. szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych i innych związanych z dziedzictwem kulturowym;
- D. wykorzystanie obiektów zabytkowych w tworzeniu produktów turystycznych lub obsługi ruchu turystycznego.

Priorytet III Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym

- A. organizacja spotkań z mieszkańcami i użytkownikami zabytków mających na celu uświadamianie wartości tych obiektów, prezentowanie właściwych metod ich rewaloryzacji i sposobów remontowania, a także sprawnym ich zarządzaniem i możliwościami pozyskiwania funduszy;
- B. popularyzacja zasobów kulturowych w środkach masowego przekazu; wydawanie niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (drukowanych: przewodników, albumów, widokówek, folderów itp. lub wykorzystujących inne techniki zapisu, np. płyty CD) popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych powiatu; współpraca z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu w tym zakresie;
- C. propagowanie opieki nad dawnymi cmentarzami cywilnymi poprzez usuwanie roślinności zielnej oraz samosiewek drzew, oznakowanie obiektów, upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców gminy, zwłaszcza dzieci

i młodzieży szkolnej. Zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających.

STRATEGIA ROZWOJU POWIATU LIPSKIEGO NA LATA 2008-2020

Strategia została przyjęta Uchwałą Nr XX/123/2008 Rady Powiatu w Lipsku z dnia 30 kwietnia 2008 r. W dokumencie szczegółowo został scharakteryzowany powiat lipski. Przedstawiono kompleksowo uwarunkowania we wszystkich sferach życia. W tym również zostały przedstawione walory przyrodnicze i kulturowe.

W powiecie lipskim występują ważne obiekty historyczne i zabytki, nie tylko w ujęciu regionalnym. Określono Solec nad Wisłą jako atrakcję i „perłę” architektury regionu. Zaprezentowano zabytki Solca, historię i jego walory krajobrazowe. Zwrócono uwagę na występowanie dużej liczby kapliczek, krzyży i figur przydrożnych, w tym znacznej grupy Nepomuków.

Na podstawie analizy SWOT i charakterystyki powiatu lipskiego określono cele strategiczne. Jednym z takich celów jest „Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz wspomaganie rozwoju kultury, sportu, turystyki i rekreacji. Wśród planowanych działań znalazły się:

- Wspieranie inicjatyw i współdziałanie z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, organizacjami pozarządowymi na rzecz ochrony zabytków.
- Wzrost dostępności obiektów kulturowych i turystycznych, w tym rozwój szlaków i ścieżek turystyczno -rowerowych.
- Stała konserwacja i renowacja niszczących obiektów zabytkowych.
- Wyznaczenie tras rowerowych szlakami obiektów zabytkowych.
- Oznaczenie i udostępnienie zwiedzającym miejsc i obiektów historycznych.
- Tworzenie i ulepszanie produktu turystycznego.
- Tworzenie warunków dla alternatywnych form turystyki, tj. turystyka historyczna, kulturalna, ekumeniczna.

- Wspieranie działań mających na celu kultywowanie imprez odbywających się na terenie powiatu (tj. Dni Lipska, Dni Solca nad Wisłą, Dni Sienna, Spotkania Kapel Podwórkowych w Siennie, Rocznica rozstrzelania 300 jeńców polskich w Dąbrowie, Święto Kwitnącej Wiśni, etc.).
- Wykonanie inwentaryzacji zabytkowych parków wiejskich i ich zagospodarowanie.
- Rozwój turystyki w oparciu o rzeki: Iłżankę, Zwolenkę, Krępiankę, Kamienną, dorzecze Wisły.

W IV celu strategicznym dotyczącym ochrony przyrody przedstawiono różnorodne działania, w tym: podniesienie poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa i udostępnienie obszarów przyrodniczych na cele turystyki oraz ich eksponowanie.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY SOLEC NAD WISŁĄ

W pierwszej części studium podano diagnozę uwarunkowań i stanu istniejącego środowiska kulturowego. Uwzględniono historię osadnictwa, zabytki wpisane do rejestru zabytków, inne nie wpisane do rejestru oraz obiekty archeologiczne - stan na 2000 r. Na podstawie planu zagospodarowania przestrzennego gminy Solec nad Wisłą z 1994 r. ustalono strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej: układ urbanistyczny historycznego gminy centrum Solca nad Wisłą oraz strefy ochrony krajobrazu kulturowego obejmujące:

- sylwetkę miasta od wschodu i zachodu,-naturalny układ wąwozów z ruinami zamku ponad wąwozem, biegnącym od ujścia rzeki Krępianki-ul. Zamkowa,
- ochrona krajobrazu naturalnego doliny Wisły i otoczenia rzeki Krępianki, stawy jeziora w części południowej,
- ochrona krajobrazu miasteczka między cmentarzem, kościół cmentarnym, a zespołem klasztornym oo. Reformatów

W kierunkach i polityce zagospodarowania przestrzennego (etap II) zapisano zasady, na których opierać się powinna ochrona środowiska kulturowego (na podstawie przepisów prawa obowiązujących w 2000 r.):

1/ Dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków zasady ochrony wynikały z ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury-obowiązującej do 2003 r.

2/ Dla zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych przewidziano następującą zasadę ochrony:

- przed przystąpieniem do jakichkolwiek prac ziemnych na terenie, na którym zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne należy powiadomić o nich właściwy organ konserwatorski w celu uzyskania warunków wykonania robót oraz nadzoru nad nimi.

3/ W zakresie ochrony zespołu architektoniczno-krajobrazowego miejscowości Solec nad Wisłą powinny być chronione:

- historyczny układ komunikacyjny miejscowości, złożony z placów, ulic i przejść (zachować ich przebieg i kształt oraz charakter przestrzeni ogólnodostępnych).
- Linie pierzei ulic i placów (zachowywać wartościowe obiekty historyczne, dążyć do uzupełniania pierzei zabudową o gabarytach i formie architektonicznej dostosowanych do zachowanej historycznej zabudowy, która wskazana zostanie do zachowania i adaptacji).
- Charakterystyczne cechy architektury budynków (formę architektoniczną budynków nowych oraz adaptowanych dostosowywać do istniejącej tradycyjnej zabudowy, preferować tradycyjne rozwiązania materiałowe (np. wapień), ujednolicać kolorystykę dachów stromych).
- Ekspozycja sylwety miejscowości Solec nad Wisłą zwłaszcza ekspozycja kościoła (ochrona ekspozycji: zakaz zainwestowania, które mogłoby przesłonić ekspozycję od strony doliny Wisły - wzdłuż ul. Podzamcze i Amernia).
- Rola kościołów jako dominant przestrzennych i wysokościowych (stosować ograniczenie wysokości obiektów nowoprojektowanych lub adoptowanych, maksymalna wysokość budynków: parter + poddasze użytkowe pod dachem stromym, unikać zamykania osi widokowych).

STRATEGIA ROZWOJU GMINY SOLEC NAD WISŁĄ NA LATA 2007-2020

Dokument zawiera szczegółową charakterystykę i diagnozę stanu gminy, w tym środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe. Wymieniono najcenniejsze zabytki architektury (ruiny zamku, kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, kościół i klasztor OO. Reformatów, kościół cmentarny p.w. św. Barbary, dom z podcieniami – w Solcu nad Wisłą) oraz wybrane kapliczki, figury i krzyże przydrożne (figura św. Jana Nepomucena, krzyż ufundowany przez Tomasza Czechowicza, figura MB i krzyż przed kościołem parafialnym, nagrobki z cmentarza rzymsko-katolickiego przy ul. Zygmunta Łoteckiego - w Solcu nad Wisłą, figura św. Jana Nepomucena i kapliczka kubaturowa w Kłudziu, figura św. Jana Nepomucena w Boiskach, kapliczka kubaturowa w Dziurkowie, kapliczka kubaturowa w Przedmieściu Bliższym, figura Jana Chrzciciela w Pawłowicach, figura św. Floriana w Sadkowicach, krzyż kamienny w Sadkowicach, kapliczki na drzewie w Kazimierówce. Podkreślono turystyczny charakter gminy ze względu na znakomite warunki przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe.

W analizie SWOT zwrócono uwagę na mocne strony środowiska przyrodniczego oraz szanse rozwojowe w tym sektorze m.in. poszerzanie zakresu ochrony przyrody, rozwój turystyki, powstawanie gospodarstw agroturystycznych, infrastruktury ekologicznej czy zabudowy letniskowej. W sferze kulturowej atutem jest występowanie wielu zabytków sakralnych i historycznych, a szansą wykorzystanie ich w promocji gminy w celu zwiększenia jej atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej. Natomiast jedną ze słabych stron jest brak kompleksowej oferty turystyczno-rekreacyjnej opartej na wielu dziedzinach: infrastrukturze gminnej, ekologii, środowisku przyrodniczemu i dziedzictwie kulturowym. Przeszkodami w tym zakresie pozostają m.in. : zapóźnienia infrastrukturalne, wysokie bezrobocie, niedostateczne wykorzystanie środków zewnętrznych.

Misją rozwoju gminy Solec nad Wisłą jest: „Solec nad Wisłą gminą zrównoważonego rozwoju, bogactwa i dziedzictwa nadwiślańskiego krajobrazu, kultywującą tradycje i obyczaje z rozwiniętą infrastrukturą turystyczną, otwartą dla poszukiwaczy harmonii z przyrodą, obszarem dla inwestycji i przedsiębiorczości”.

Ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego zasadniczo włączono w cel strategiczny V: ochrona walorów przyrodniczych krajobrazu nadwiślańskiego i VI: „Atrakcyjność turystyczna i rekreacyjna gminy. Najważniejszymi działaniami

w ramach celu operacyjnego: „Ochrona dziedzictwa kulturowo-historycznego” są: opracowanie i uchwalenie planów odnowy miejscowości; renowacja zaniedbanych i zapomnianych obiektów kulturalno-historycznych; odnowa, modernizacja i adaptacja obiektów zabytkowych wraz z ich otoczeniem (budynek Urzędu Gminy, Gminny Ośrodek Kultury w Solcu nad Wisłą, pałacyk w Woli Pawłowskiej oraz remiza OSP w Przedmieściu Bliższym); modernizacja obiektów sakralnych; ochrona obiektów archeologicznych i wykluczenie ich zagospodarowania; zagospodarowanie rynku w Solcu nad Wisłą.

Wybrane działania odnośnie ochrony przyrody i oferty turystycznej: utworzenie nowych obszarów przyrodniczych: utworzenie Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego; utworzenie rezerwatów w Raju i Boiskach- Kolonii; dbałość o przyrodniczą estetykę gminy; określenie i promocja produktu turystycznego gminy; propagowanie lokalnych przysmaków i zespołów ludowych; powołanie Centrum Informacji Turystycznej; organizacja imprez kulturalnych.

PROGRAM ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU TURYSTYKI W GMINIE SOLEC NAD WISŁĄ

Dokument ten uchwalony przez Radę Gminy Solec nad Wisłą Uchwałą nr XXII/119/2012 z dnia 26.04.2012 r. jest spójny ze Strategią Rozwoju Gminy Solec nad Wisłą na lata 2007-2020 r. i innymi dokumentami strategicznymi na poziomie powiatu, województwa, kraju i międzynarodowym. Ponadto został opracowany przy aktywnym udziale społeczności lokalnej. Uaktualniono uwarunkowania kulturowe i przyrodnicze oraz społeczne. Wymieniono zabytki wpisane do rejestru zabytków. Poza tym stwierdzono, że znaczącym składnikiem krajobrazu kulturowego są kapliczki. Podano też liczbę 128 obiektów kultu religijnego i miejsc pamięci narodowej. W stosownej tabeli przedstawiono podział liczbowy tych obiektów z wyróżnieniem na typy: kościoły, kaplice, kapliczki, figury, krzyże, pomniki, tablice pamiątkowe. W dalszej części rozdziału 2 szczegółowo zaprezentowano walory przyrodnicze, wymieniono imprezy kulturowe, szlaki turystyczne i bazę turystyczną.

Analiza SWOT w zakresie środowiska kulturowego i przyrodniczego jest w zasadzie tożsama z tą zaproponowaną w strategii rozwoju. W celach strategicznych zawartych w tym programie zwraca uwagę podporządkowanie rozwojowi turystyki w gminie Solec nad Wisłą walorów krajoznawczych i rekreacyjnych. Kwestie dotyczące walorów zabytkowych

są drugorzędne. Pojawiają się jedynie dwa działania: wyeksponowanie ruin zamku oraz sieci obiektów sakralnych. Nie ma szczegółowych planów dotyczących rewitalizacji czy adaptacji terenów zabytkowych i pojedynczych zabytków, co pozwoliłoby uatrakcyjnić krajobraz kulturowy gminy. Brakuje też konkretnych działań promocyjnych w oparciu o zasoby kulturowe.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY SOLEC NAD WISŁĄ

6.1 CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA GMINY

Gmina Solec nad Wisłą usytuowana jest w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego (powiat lipski) i stanowi jego granicę z województwem lubelskim i świętokrzyskim. Sąsiaduje z gminami: Lipsko, Chotcza, gminą Tarłów w województwie świętokrzyskim. Rzeka Wisła stanowi wschodnią granicę z województwem lubelskim. Obszar gminy wynosi ok. 130 km². W skład gminy wchodzi 21 sołectw.

Największymi miejscowościami są: Solec nad Wisłą, Dziurków, Pawłowice, Przedmieście Bliższe i Dalsze, Sadkowice. Odległość do miejscowości powiatowej Lipska wynosi: ok. 10 km, Radomia 50 km, Warszawy 160 km, Lublina 70 km i Kielc 119 km. Teren gminy ma położenie peryferyjne i nie przebiegają przez niego drogi krajowe. Główny układ komunikacyjny tworzą drogi wojewódzkie: droga nr 747 Ilża-Konopnica, 754 Solec nad Wisłą-Ostrowiec Świętokrzyski oraz 817 Solec nad Wisłą-Kłudzie. Ważne znaczenie transportowe ma nowowyprowadzony most w Kamieniu (droga wojewódzka nr 747).

Gmina Solec Nad Wisłą jest gminą wiejską, rolniczą. Użytki rolne stanowią niecałe 60% obszaru gminy (7769 ha). Lasy o charakterze mieszanym stanowią 20% powierzchni gminy (2593 ha). Znajdują się one zasadniczo na terenie Nadleśnictwa Zwoleń w północno-zachodniej części gminy i stanowią rozległy i zwarty kompleks. Na pozostałym obszarze występują niewielkie kompleksy i kępy drzew związane w dużej mierze z istniejącymi dolinami rzeki tarasami zalewowymi. Przeważająca część gminy położona jest w obrębie Równiny Radomskiej, Przedgórze Ilżeckiego oraz Małopolskiego Przełomu Wisły. Zasadniczo teren jest nizinny, płaski z niewielkimi wzniesieniami dochodzącymi do 185 m n.p.m. Bardziej zróżnicowaną rzeźbę terenu notuje się w obrębie dolin rzecznych, gdzie

spadki osiągają 15% oraz występują różnice wysokości. Sieć rzeczną tworzy rzeka Wisła, która stanowi wschodnią granicę gminy. Przez środkową część płynie nieuregulowana rzeka Krępianka, wpadająca do Wisły w rejonie Solca nad Wisłą, w południowej części rzeka Kamienna, która wpada do Wisły w rejonie Kępy Piotrowińskiej.

Wśród wód powierzchniowych znaczenie ma obszar starorzecza Wisły. Cała gmina stanowi obszar krajobrazu chronionego doliny Wisły „Solec nad Wisłą”. Zachodni, wysoki brzeg rzeki pokrywają głębokie jary, wąwozy i przełomy o dużych walorach krajobrazowych. Na terenie gminy istnieje rezerwat „Sadkowice” - jedyny w województwie mazowieckim obszar z roślinnością stepową. Znajduje się na północnym krańcu wsi Sadkowice i zajmuje powierzchnię 0,9 ha, jest też kilka pomników przyrody.

Rozwija się turystyka piesza, rowerowa i kulturowa. Na terenie gminy występują lokalne i regionalne, oznakowane szlaki rowerowe. Przez gminę Solec nad Wisłą przebiega „Bursztynowy Szlak Greenways” - polsko-słowacko-węgierski projekt ekoturystyczny realizowany wzdłuż historycznego traktu idącego z Budapesztu nad Morze Bałtyckie. Solec nad Wisłą leży również na „Szlaku Przygody-Kraina 4 Żywiołów”.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY SOLEC NAD WISŁĄ

Badania archeologiczne dokumentują rozwój osadnictwa na terenie gminy już od epoki kamienia (głównie w rejonie Wisły, Kamiennej, Krępianki). Solec nad Wisłą powstał około VIII/IX w. w pobliżu przejścia przez Wisłę historycznego traktu z Radomia i Kielc do Lublina, na południowo - wschodnim krańcu rozległej równiny denudacyjnej, tuż przy zboczach opadającej stromo ku szerokiej dolinie Wisły oraz wąskiej doliny Krępianki, w miejscu jej ujścia do Wisły. Położenie osady na wysokiej skarpie miało przede wszystkim charakter obronny.

Najstarszy dokument dotyczący Solca nad Wisłą pochodzący z 1136 roku informuje, że gród solecki stanowił uposażenie arcybiskupa gnieźnieńskiego. W wieku XIII przeszedł w ręce bożogrobców miechowskich, a następnie w skład dóbr królewskich, ponieważ został wykupiony przez Władysława Łokietka. Od tego czasu aż do 1538 roku Solec nad Wisłą był siedzibą królów. Za czasów Kazimierza Wielkiego miała miejsce lokacja miasta, jego rozplanowanie i budowa gotyckiego zamku, o którym informuje Janko z Czarnkowa, a następnie Jan Długosz. Zamek pierwotny zbudowano na skarpie wiślanej, jako siedzibę starostwa niegrodowego w czasach Kazimierza Wielkiego (poł. XIV w.). Składał się on z

cyldrycznej wieży i budynku mieszkalnego oddzielonych przekopem od osady. Pełnił on funkcję obronną, ponieważ bronił przeprawy przez Wisłę i ochraniał spław wiślany.

W okresie I Rzeczypospolitej obszar gminy Solec nad Wisłą (z miastem Solec lokowanym w XIV w.) położony był na terenie ziemi sandomierskiej w powiecie radomskim. Powiat ten utworzono w ziemi sandomierskiej w drugiej połowie XIV w. w okresie reform administracyjnych Kazimierza III Wielkiego. Od 1471 r. (reforma administracyjna Kazimierza Jagiellończyka) teren dzisiejszej gminy znajdował się w granicach administracyjnych województwa sandomierskiego, które istniało do 1772 roku.

Po III rozbiórce znalazł się w granicach Królestwa Galicji i Lodomerii jako ziemie Galicji Zachodniej monarchii habsburskiej. Po bitwie pod Raszynem, 19 kwietnia 1809 r. i podpisaniu pokoju w Schonbrun 14 października 1809 r., ziemie Galicji Zachodniej włączone zostały do Księstwa Warszawskiego. Do roku 1815 teren gminy Solec nad Wisłą znajdował się w Księstwie Warszawskim w departamencie radomskim i powiecie soleckim. Po podpisaniu pokoju wiedeńskiego w 1815 r. przedmiotowy teren wszedł w skład Królestwa Polskiego w województwie sandomierskim, obwodzie opatowskim i powiecie soleckim. Reformy administracyjne przeprowadzone po 1837 r. w Cesarstwie Rosyjskim zmieniły przynależność gminy do guberni sandomierskiej w powiecie opatowskim. Po utworzeniu guberni radomskiej w 1844 r. w Cesarstwie Rosyjskim teren gminy znajdował się w jej granicach w powiecie opatowskim. W latach 1867-1918 znajdował się w guberni radomskiej i powiecie iłżeckim.

W 1869 r. Solec stał się osadą wiejską. 3 stycznia 1870 r. utworzono z terenu dotychczasowego miasta gminę Solec i jednocześnie istniejącą już gminę o tej samej nazwie przemianowano na gminę Dziurków z siedzibą w Solcu. Południowy obszar dzisiejszej gminy wszedł w skład nowopowstałej gminy Pawłowice.

Po odzyskaniu niepodległości obszar obecnej gminy wszedł w skład województwa kieleckiego, w powiecie iłżeckim. W czasie II wojny światowej należał do Generalnej Guberni w dystrykcie radomskim. Po 1945 r. ponownie należał administracyjnie do powiatu iłżeckiego w województwie kieleckim. Gmina Solec i gmina Pawłowice funkcjonowały do roku 1954. W latach 1954-72 istniały gromady: Pawłowice, Przedmieście Dalsze, Solec, a od 1970 r. Solec nad Wisłą w pow. iłżeckim woj. kieleckim, a od 1956 r. pow. lipskim. W 1973 roku po kolejnej reformie administracyjnej, powstała gmina Solec nad Wisłą obejmująca teren dawnej gminy Solec i Dziurków oraz większość obszaru gminy Pawłowice w województwie radomskim. Reforma administracyjna roku 1999 zmieniła

przynależność administracyjną gminy Solec nad Wisłą. Weszła w skład województwa mazowieckiego w powiecie lipskim.

Rozwój urbanistyczno-architektoniczny Solca nad Wisłą

W XII w. istniał gród solecki i osada targowa związana z przeprawą wiślaną i siecią dróg handlowych: szlak z Rusi, przez Lublin, Solec, Iłżę i Radom do Wielkopolski oraz szlak południowy z Janowca na Sandomierz. Korzystne było położenie fizjograficzne (wysoka skarpa, rzeka). Dawny gród zlokalizowany był prawdopodobnie w miejscu ruin XIV-wiecznego zamku. Natomiast osada oddzielona była od grodu wąwozem i usytuowana była na skarpie (pomiędzy wąwozem i dzisiejszym kościołem parafialnym p.w. Wniebowzięcia NMP). Składała się z placu i zabudowy wokół niego. W XIII w. stał tam kościół drewniany (badania wykluczyły tę samą lokalizację co obecny kościół). W 1325 r. Solec drogą wykupu przez Władysława Łokietka stał się własnością królewską.

W 1 poł. XIV w. dokonano lokacji miasta na prawie magdeburskim na pow. 20 łanów (ok. 5 km²). Graniczyło z rzeką Krepianką od strony wschodniej, od południa z wsią Sadkowice, od zachodu z folwarkiem Dziurków, od północy z dobrami klasztoru św. Krzyża. Rynek (ob. Plac Bolesława Śmiałego) miał wymiary 70 x 120 x 90 x 120 m i posiadał kształt trapezu. Nie stwierdzono podczas badań archeologicznych umocnień miejskich. W XIV w. wybudowano gotycki zamek w miejsce grodu i gotycki, murowany kościół parafialny. Z rynku w narożniku północno zachodnim wychodziła krótka uliczka, która łączyła się z traktem (tzw. drogą królewską) biegnącym od mostu na Krępiance przez wąwóz przecinający skarpę wiślaną. W narożniku południowo wschodnim wychodziła uliczka ku wsi Sadkowice (ob. ul. Kopernika), w narożniku południowo zachodnim wychodziła uliczka prostopadle do rynku (w miejscu ob. Rynku) łącząca się z traktem Janowiec –Sandomierz. Długo zabudowa miasta ograniczała się do ówczesnego rynku. Układ miasta dostosowany został do istniejącej sieci dróg, konfiguracji terenu, w związku z tym nie powstał regularny plan i bloki zabudowy, choć wiele elementów zostało zrealizowanych: rynek, uliczki wybiegające z naroży, kościół parafialny z cmentarzem w rogu rynku.

Początkowo miasto rozwijało się w kierunkach północ-południe, wzdłuż traktu Janowiec-Sandomierz. Powstały osady: Przedmieście, Kłudzie, Podole (XV w.). Następnie rozwijało się też w kierunku południowo zachodnim. Powstało Podemłyńie, Przedmieście Bliższe i Dalsze (XVI w.). Natomiast nie rozwijało się miasto wzdłuż „drogi królewskiej”, ze względu na tereny piaszczyste na zachód od Solca. W XVI w. szacuje się, że było 300

domów (oprócz zamku i kościoła, pozostała zabudowa miasta była drewniana) i 1500 mieszkańców.

Większe zmiany w Solcu dokonały się na pocz. XVII w. Przebudowano zamek i kościół parafialny w stylu późnorenesansowym. W części południowej poza zabudową został wzniesiony kościół i klasztor OO. Reformatów (1626 r.). Powstało wiele nowych domów i spichlerzy. Pożar w 1621 r. zniszczył jedynie fragment zabudowy, którą szybko odbudowano. Okres rozwoju miasta zakończył się wraz z potopem szwedzkim. Wojska szwedzkie spaliły miasto i zamek. Całkowitego zniszczenia dopełniły wojska Rakoczego - księcia Siedmiogrodu (ocalało 6 domów i kościół parafialny).

Po 1660 r. rozpoczęto powolną odbudowę miasta. Przekształcono rynek, który uzyskał kształt litery L (ob. Rynek i pl. Bolesław Śmiałego). Rynek w ten sposób połączył się z traktem Janowiec-Sandomierz (ob. ul. Zwoleńska, Łoteckiego). Nastąpił większy rozwój przedmieść, zabudowa stała się bardziej rozproszona, co związane było z bezpieczeństwem przeciwpożarowym. Nie zabudowano pierzei rynkowej od północy. Teren ten Krzysztof Zbaraski - starosta solecki uzyskał od mieszczan soleckich również z przeznaczeniem na obszar przeciwpożarowy. Prawdopodobnie w XVII w. powstał cmentarz grzebalny wokół kościółka drewnianego na południe od klasztoru OO. Reformatów.

W XVIII w. Solec był ośrodkiem miejskim o ukształtowanym w ciągu wieków układem urbanistycznym, rynkiem, odbudowaną zabudową rynkową, zamkiem, zespołem kościoła parafialnego i klasztoru oo. Reformatów oraz cmentarzem grzebalnym przy ob. ul. Łoteckiego. W 2 poł. XVIII w. cmentarz na nowo założono, wytyczono i ogrodzono. Kościółek cmentarny albo gruntownie odremontowano lub postawiono nowy. Funkcjonowały przedmieścia: Kłudzie, Podemłyńie, Podole, Przedmieście Bliższe i Dalsze. Występowała luźna zabudowa u podnóża skarpy. Bloki przyrynkowe różniły się wielkością, co było uwarunkowane funkcją (działki miejskie, rolnicze, handlowe sakralne) i podziałami własnościowymi. Sieć ulic była bardziej rozwinięta niż ta po lokacji miasta. Większość z ulic, które pojawiły się wtedy, dzisiaj istnieją (ul. Łoteckiego-d. ul. Klasztorna). Zwoleńska, ul. Kopernika, ul. Spokojna - d. ul. Sandomierska. Nadal ważną rolę pełnił trakt Janowiec-Sandomierz. Na znaczeniu straciła „droga królewska” na rzecz nowej drogi na Lipsko przez Przedmieście Bliższe, Dziurków.

Pod kon. XVIII w. teren miasta znacznie się powiększył. Nowe granice miasta stanowiły: od wschodu wieś Kamień, od zachodu Lipsko, od północy wieś Boiska, od

południa wieś Sadkowice. Solec liczył 1600 mieszkańców i 302 domy, głównie drewniane. Z tego okresu pochodzi zachowany dom z podcieniami przy ob. Pl. Bolesława Śmiałego. Domy soleckie były szczytowe, parterowe, budowane na planie prostokąta z jednym traktem i wejściem od strony dłuższego boku. Część domów miało podcienia.

1 poł. XIX w. dla Solca to okres stagnacji. Nie zanotowano wiele zmian architektoniczno-urbanistycznych. Powstał zapewne na początku wieku murowany ratusz w styluklasykistycznym, który spłonął w 1851 r. (później odbudowany). W 1820 r. Solec posiadał 294 domy drewniane i 10 murowanych. W 1 ćw. XIX w. powstała papiernia przy drodze do Lipska, hamernia, murowany młyn wodny w południowo-zachodniej części miasta (Podemłyńnie). Młyn zachował się do dzisiaj w ruinie. Kościół cmentarny w tym czasie uzyskał klasycystyczną przybudówkę frontową. Więcej obiektów murowanych powstało dopiero pod koniec 3 i 4 ćw. XIX w. W 1860 r. było 2300 mieszkańców, 307 domów drewnianych i 12 murowanych. W wyniku pożaru w 1876 r. zniszczeniom uległ kościół klasztorny pw. św. Stanisława oraz zabudowania klasztorne. Kościół wyremontowano i wsparto szkarpmi fasadę. W miejscu zachodniego skrzydła klasztornego w 1888 r. wybudowano nowy budynek neoklasykistyczny na potrzeby studium pedagogicznego. W sąsiedztwie kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP powstała murowana dzwonnica (1883 r.) oraz plebania (kon. XIX w.). W budownictwie mieszkalnym pojawił się nowy typ domu - kalenicowy z układem dwutraktowym i w mniejszej liczbie układem dośrodkowym, dwutraktowym. Domy te pojawiły się w ścisłym centrum. Na przełomie XIX/XX w. te domy zaczęły wypierać domy szczytowe.

W 1 ćw. XX w. wybudowano wiele domów murowanych z kamienia lokalnego, kalenicowych o prostokątnym planie, wyróżniające się detalem architektonicznym: obramieniami okien, wydatnymi gzymsami, fryzami, boniowaniem, schodkowych szczytów, płycin itp. Do dziś niestety zachowały się pojedyncze przykłady tej architektury. W 2 ćw. XX w. wykształcił się inny typ domu dwukondygnacyjnego z facjatą zakończoną trójkątnie i lukarnami. Budowane były z kamienia i dekorowane cegłą lub drewniane. Najczęściej powstawały przy uliczkach odrynkowych (ul. Zwoleńska, ul. Kopernika, ul. Staszica, ul. Spokojna).

Po II wojnie światowej wskutek akcji wyburzania zabudowy przyrynkowe (ob. Rynek) powstała nowa zabudowa szeregowa, piętrowa, o płaskich dachach, bez detalu - nie nawiązująca zupełnie do historycznych tradycji.

Kalendarium historii gminy Solec nad Wisłą

IX /X w. -powstanie Solca jako wsi książęcej

XII w. -przejście osady na własność klasztoru miechowitów

1278 -potwierdzenie utworzenia parafii w Solcu w akcie nadania wsi Szczepanowice klasztorowi miechowskiemu przez Zbroslawa kanonika krakowskiego i małopolskiego

1325-zamiana z klasztorem miechowickim wsi Krzesławice na Solec przez Władysława Łokietka

1 poł. XIV w. -lokacja miasta na prawie magdeburskim przez Kazimierza Wielkiego; budowa zamku i kościoła murowanego

1394-nadanie wójtostwa w Solcu Janowi z Opatowa

1407-budowa młynów wokół Solca

1412-nadanie miastu przez Władysława Jagiełłę przywilejów targowych (ustalono 2 jarmarki na Boże Ciało i Wniebowzięcie NMP) i handlowych (handel solą pochodzący z żup królewskich bez opłaty cła i targowego)

1417-uzyskanie monopolu na handel w promieniu trzech mil z prawem konfiskaty towarów obcym kupcomXV/XVIw.-rozwój przedmieść wokół Solca: Przedmieście Kłudzie, Podole, Podemłynie,Przedmieście Bliższe, Przedmieście Dalsze,

1518 -potwierdzenie trzech przywilejów handlowych przez Zygmunta Starego

1530-wtórna lokacja miasta; ustanowienie starostwa soleckiego

1544-potwierdzenie przywilejów handlowych, lokacyjnych, organizacji jarmarków i granic miasta przez króla Zygmunta Augusta

1554-potwierdzenie lokacji miasta i jego granic; ustalanie dni targowych w Solcu na niedzielę

1559-powstanie zboru kalwińskiego w Solcu

1578-nadanie przez Stefana Batorego przywileju handlu w całej Polsce bez opłaty cła i targowego oraz ustanowienie kolejnych 2 jarmarków; potwierdzenie dotychczasowych przywilejów lokacyjnych i handlowych

XVI w. wykształcił się dekanat solecki

1591, 1609-przywileje Zygmunta III Wazy zwiększające możliwości prowadzenia handlu przez mieszczan soleckich; wyłączna możliwość na korzystanie z tysiąc hektarowego boru

2 poł. XVI w.-Krzysztof Radziwiłł książę na Birzach i Dubinkach-starostą soleckim

1603-1610-Zygmunt Myszkowski margrabia mirowski-starostą soleckim

1609-ordynacja miasta królewskiego Solca w dokumencie Zygmunta III Wazy "Porządek Miasta IMCI Solca"

1615-1627 -książę Krzysztof Zbaraski-starostą soleckim

1621-pożar części miasta

1 poł. XVII w.-rozbudowa miasta, przebudowa zamku kazimierzowskiego oraz kościoła parafialnego Wniebowzięcia NMP w stylu późnorenesansowym, fundacja klasztoru OO. Reformatów, powstanie letniej siedziby starosty w Raju

1655-1660 potop szwedzki, najazd wojsk Rakoczego; całkowite zniszczenie miasta

2 poł. XVII w. -Adam Kazanowski-starostą soleckim

2 poł. XVII i pocz. XVIII w.-odbudowa gospodarczego znaczenia miasta; potwierdzenie przywilejów handlowych miasta królewskiego

1683-przywilej handlowy Jana III Sobieskiego zezwalający na wywóz soli z żup królewskich bez opłaty oraz zezwolenie na osiedlanie się Żydów

XVIII w.-starostowie soleccy: Jakub Aleksander Lubomirski a następnie Hieronim Wielopolski

XVIII w.-istnienie parafii w Pawłowicach

1708-epidemia cholery w Solcu

1701-1710 wojna północna; ponowne zniszczenie miasta

14.IX.1709-wizyta w Solcu Augusta II Wettyna, cara Piotra I i carewicza Aleksego dokonującego przeglądu wojsk polsko-rosyjskich walczących w wojnie północnej

2 poł. XVIII w.-upadek gospodarczego znaczenia Solca

1780 r. ostatnia odbudowa zamku

1785-1787 -lustracja miast królewskich i powstanie dokumentu "Ordynacja Dobrego Rządu dla Miasta JKM Solca"

2.III.1787-przeprawa Stanisława AugustaPoniatowskiego udającego się do Kaniowa na spotkanie Katarzyny II

1788-1792 -Sejm Wielki ; próby reformy miast królewskich

18.IV.1791-ustawa Sejmu Wielkiego zatwierdzająca i rozszerzająca przywileje miast królewskich

3.V.1791-konstytucja majowa i jej artykuły dotyczącemiast królewskich

1 poł. XIX w.-wykupienie dóbr soleckich i objęcie urzędu wójta przez hrabiego Matuszewicza; rozwój gospodarczy Solca

1809-powstanie powiatu soleckiego w Księstwie Warszawskim

1815-utworzenie Sądu Pokoju w Królestwie Polskim

1818 r. -powódź (zniszczenie kościoła p.w. św. Stanisława na „Kępie”)

1 ćw. XIX w.-powstanie fabryki wyrobu papieru Matuszewicza i Rottera; młyna murowanego, budowa Ratusza Miejskiego

1835 -wykupienie dóbr soleckich przez rząd Królestwa Polskiego

1836-pożar i zniszczeniefabryki papieru

1861-zamiana pańszczyzny na okup pańszczyźniany w dobrach starostwa soleckiego, Józef Targowski został dzierżawcą Solca

1864-zniesienie pańszczyzny w dobrach soleckich

1864-kasacja zakonu reformatów

- 1866-powstanie szkoły średniej nauczycielskiej Soleckich Kursów Pedagogicznych
- 1869-zamiana statusu prawnego miasta; utrata praw miejskich i powstanie osady Solec
- 1876-pożar budynku szkoły nauczycielskiej
- 1887-1888-budowa nowego gmachu Seminarium Nauczycielskiego
- 1905-strajk szkolny w Solcu
- 1914-1918 -I wojna światowa
- 1916-otwarcie szkoły średniej w Solcu przez władze austriackie
- 1924-objęcie funkcji dyrektora Seminarium Nauczycielskiego przez Zygmunta Łoteckiego
- 1939-wybudowanie mostu na Wiśle
- 1939-1945 -II wojna światowa
- 1939-mordy ludności cywilnej pochodzenia żydowskiego; wysadzenie mostu na Wiśle
- 1942-walki Batalionów Chłopskich z Niemcami w Solcu i okolicach
- 1944-wysiedlenie ludności soleckiej przez Niemców; próby sforsowania Wisły przez Rosjan

Źródło rysu historycznego: perspektywa programu na lata 2015-2018

6.2 ZABYTKI NIERUCHOME I KRAJOBRAZ KULTUROWY GMINY

Rozdział opracowany został na podstawie opracowanego na zlecenie gminy gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Solec nad Wisłą na lata 2015-2018.

Krajobraz kulturowy gminy Solec nad Wisłą ma charakter otwarty, rolniczy, zasadniczo równinny z niewielkimi wzniesieniami, urozmaicony elementami krajobrazu naturalnego: doliny rzek (Kamiennej i Krępanki), tereny leśne głównie w części północno-zachodniej, zadrzewienia śródpolne i przydrożne. Wyróżnia się wysoki brzeg doliny Wisły, rozległe obszary łąkowe, torfowe i bagienne starorzecze Wisły. Siatka osadnicza gminy składa się z licznych wsi, ukształtowanych historycznie w ciągu wieków, przeważnie reprezentujących typ ulicówki z niwowym układem gruntów ornych. Najstarszymi wsiami są: Pawłowice, Przedmieście Bliższe i Dalsze, Dziurków, Kłudzie.

W krajobrazie kulturowym gminy wyróżnia się Solec nad Wisłą położeniem na skarpie wiślanej oraz występowaniem licznych zabytków. Przeważają zabytki o charakterze sakralnym, co jest typowe dla całego regionu w odniesieniu do gmin wiejskich. Wśród nich są obiekty o wartościach ponadlokalnych i ponadregionalnych. Najstarsze zabytki w gminie pochodzą z XIV w. Charakterystyczne jest występowanie dużej liczby kapliczek, krzyży i figur przydrożnych..

Solec nad Wisłą jest głównym ośrodkiem kulturowym. Położenie miejscowości na skarpie wiślanej i sąsiedztwo starorzecza wiślanego nadaje mu wysokich walorów krajobrazowych i widokowych. W Solcu nad Wisłą zlokalizowanych jest 11 zabytków wpisanych do rejestru zabytków, w tym ruiny zamku i kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, będące najstarszymi w gminie. Zachował się charakterystyczny układ urbanistyczny z czytelnymi przekształceniami w ciągu wieków (XIV-XX) oraz zabudowa małomiasteczkowa z 1 poł. XX w. Na skarpie wiślanej powyżej wąwozu, (ob. ul. Zamkowa) znajdują się ruiny zamku z XIV w., posiadające znaczne wartości archeologiczne, historyczne i naukowe, jak również krajobrazowe.

Przy Pl. Bolesława Śmiałego (pierwotny rynek) zlokalizowany jest zabytkowy zespół kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP, w skład którego wchodzi kościół parafialny, cmentarz przykościelny, dzwonnica, plebania oraz obiekty małej architektury. Kościół wzniesiony w XIV w., przebudowany na przełomie XVI i XVII w. uzyskał późnorenesansowy charakter głównie poprzez detal architektoniczny (gzymsy, sterczyny w formie obelisków, pilastry). Mury w partii nawowej zachowały się gotyckie. Posiada bogaty wystrój i wyposażenie późnorenesansowe oraz barokowe z XVII i XVIII w. Szczególnie wartościowe są: ołtarz główny, zespół obrazów, sklepienia ze sztukateriami, okucia drzwi. Przy kościele znajduje się parawanowa dzwonnica z XIX w., budynek plebanii o pięknej fasadzie wykorzystującej cegłę jako detal architektoniczny. Jest to budynek murowany z kamienia, otynkowany parterowy, na rzucie prostokąta z centralnymi ryzalitami. Posiada dach dwuspadowy. Szczyty ryzalitów trójkątne. Cegła została wykorzystana jako detal architektoniczny: fryz kostkowy, schodkowy, obramienia okien, naroża. Wokół kościoła od XIV w., aż do końca XVIII w. funkcjonował cmentarz. Obecnie jest to plac przykościelny obwiedziony murem (zniszczony mur z XVII w. został ostatnio odbudowany). Na terenie przykościelnym usytuowany jest również krzyż pamiątkowy oraz figura MB z XIX w.

Drugim zespołem sakralnym w Solcu nad Wisłą o równie wysokich walorach zabytkowych jest dawny zespół klasztorny OO. Reformatów. Wśród uliczek południowej części Solca nad Wisłą wyrasta monumentalny gmach kościoła poreformackiego wzniesionego w 1626 r. w stylu wczesnego baroku. Jego architektura i wygląd zachowały się prawie bez zmian. Wewnątrz posiada barokowe wyposażenie, w tym cenny zbiór malarstwa sztalugowego. Kościół poprzedza oryginalny dziedziniec krużgankowy, powstały w tym samym czasie. Na uwagę zasługują krużganki arkadowe, pamiątkowy krzyż kamienny ustawiony na dziedzińcu oraz brama z portalem wejściowym, nad którym umieszczony został kartusz herbowy z Korybutem Zbaraskich oraz Pogonią i św. Jerzym. Zabudowania klasztorne powstały później. W odbudowanym po pożarze w 1876 r. skrzydle wschodnim mieści się teraz schronisko młodzieżowe. W miejscu dawnego skrzydła zachodniego powstał w 1888 r. budynek d. Seminarium Nauczycielskiego w stylu neoklasycystycznym, ob. budynek zespołu szkół ponadgimnazjalnych. Obiekt ten jest materialnym świadectwem długiej historii szkolnictwa pedagogicznego oraz pracy wielu znakomitych nauczycieli w całym regionie.

Trzecim zespołem sakralnym jest cmentarz przy ul. Zygmunta Łoteckiego wraz z kościołem cmentarnym p.w. św. Barbary. Nekropolia ta jest jedną z cenniejszych w południowej części województwa mazowieckiego. Posiada kilkadziesiąt cennych nagrobków, pochodzących z XIX i 1 poł. XX w. Odznaczają się wysokim poziomem wykonawstwa oraz prezentują wiele form i typów. Wśród pochowanych znajdują się osoby zasłużone dla miejscowości: burmistrzowie, nauczyciele powstańcy, żołnierze i księża oraz właściciele okolicznych dóbr. W centrum cmentarza zlokalizowany jest kościół p.w. św. Barbary drewniany z pięknym klasycystycznym murowanym frontonem. Prawdopodobnie powstał w XVII w. W 2 poł. XVIII w. został gruntownie wyremontowany lub od podstaw wzniesiony. W powiecie lipskim występuje jako jedyny drewniany zabytek sakralny. Wewnątrz znajduje się wyposażenie barokowe. Uzupełnieniem tego zespołu jest figura Chrystusa Frasobliwego, zlokalizowana przy murze cmentarnym.

W Solcu nad Wisłą znajdują się jeszcze dwa cmentarze: Cmentarz rzymsko-katolicki przy ul. Piaski oraz kirkut. Cmentarz „Piaski” powstał w XIX w. jako drugi cmentarz polowy, grzebalny. Posiada formę zbliżoną do trapezu. Układ komunikacyjny ma obwodnicowy z główną aleją prowadząca od bramy. Ogrodzony jest murem kamiennym, otynkowanym. Na cmentarzu zachowało się kilkanaście zabytkowych nagrobków, mogiła oraz pomnik upamiętniający śmierć żołnierzy we wrześniu 1939 r. Na terenie kirkutu przetrwał tylko fragment jednej macewy.

Poza zabytkami sakralnymi występują dwa zabytki świeckie, wpisane do rejestru zabytków. Unikatowy dom z podcieniami, drewniany z murowanymi kolumnami jest jedynym przykładem zabudowy Solca w XVIII i 1 poł. XIX w. Zlokalizowany jest przy d. Rynku, ob. Plac Bolesława Śmiałego. Natomiast ratusz solecki z 1 poł. XIX w. jest pierwszym murowanym budynkiem użyteczności publicznej w tej miejscowości. Zewidencjonowanych zostało 22 domów powstałych głównie z 1 poł. XX w. Reprezentują różne typy architektury mieszkalnej tego okresu. Pierwszy typ to dom parterowy lub piętrowy, kalenicowy, ogzymsowany ukształtowany w 2 poł. XIX w. (zachowały się dwa przy ul. Łoteckiego 1 - pocz. XX w., Pl. Bolesława Śmiałego 1 - kon. XIX w.). Drugi typ wiejski, parterowy drewniany, kalenicowy na rzucie prostokątnym o dość ubogim detalu architektonicznym-drewniane fryzy (ul. Kopernika 9, ul. Kościuszki 7, Rynek 14). Trzeci typ to domy dwukondygnacyjne z facjatą i lukarnami: drewnie lub murowane: budowane były w 2 ćw. XX w. Najciekawsze były wznoszone z kamienia lokalnego i ozdobione detalem ceglany (ul. Staszica 8 i 12).

W Solcu nad Wisłą zlokalizowanych jest wiele obiektów małej architektury: kapliczek, krzyży i figur (XVIII - 1 poł. XX w.). Interesującym z punktu widzenia historycznego, budowlanego i urbanistycznego, a nawet krajobrazowego czy rekreacyjnego jest teren stawów wraz z ruinami młyna (nieujętego w GEZ) z 1 poł. XIX w. na Podemłyniu w Solcu nad Wisłą. Obszar ten powinien być przedmiotem zainteresowania społecznego i samorządu gminnego w celu jego przyszłej rewitalizacji.

Poza Solcem nad Wisłą ważnymi zespołami kulturowymi są Pawłowice i Wola Pawłowska. W Pawłowicach znajduje się zespół kościoła pw. św. Jana Chrzciciela z neogotyckim kościołem (wraz z neogotyckim wyposażeniem) i dzwonnica oraz plebania, charakterystyczną dla budownictwa 1 ćw. XX w. Na cmentarzu parafialnym z przełomu XVIII/XIX w. zachowało się wiele nagrobków historycznych z XIX i 1 poł. XX w. Nekropolia posiada oryginalny, dwurzędowy układ komunikacyjny. Na cmentarzach w Solcu nad Wisłą i Pawłowicach oraz innych nekropoliach powiatu występuje interesujący typ nagrobka w formie kapliczki: krzyż na cokole, z figurą pełnowymiarową lub figurką we wnęce; cokół flankowany wazonami na postumentach. Odznacza się płaskorzeźbioną dekoracją w kształcie wieńca, Gorejącego Serca Pana Jezusa oraz żłobień tworzących wzory liniowe i geometryczne. W Woli Pawłowskiej istnieje drewniany dwór z parkiem oraz istniał drewniany młyn. Dwór jest piętrowy, nakryty dachem dwuspadowym z gankiem wejściowym, nad którym usytuowany jest balkon przykryty daszkiem dwuspadowym. Udekorowany jest w partii międzykondygnacyjnej i balkonowej dekoracją ażurową,

snycerską. Dwór w sposób uproszczony nawiązuje do architektury letniskowej spotykanej np. w Otwocku. Należał do Marcinkowskich w XIX w., Żółkowskich i Wincentego Janowskiego w XX w. Po wojnie w dworze mieściła się szkoła. Wokół budynku znajduje się niewielki obszarowo park z kilkunastoma starymi drzewami. Wspomniany młyn był jednym z ciekawszych, zachowanych po wojnie obiektów tego typu w regionie ze względu na jakość budowlaną, liczne urządzenia młyńskie i dobrze rozpoznaną historię, niestety wskutek zniszczenia został wykreślony z rejestru zabytków.

W Raju znajduje się park podworski, na jego terenie rośnie pomnik przyrody. W Glinie z dawnego majątku dworskiego pozostała dawna oficyna parterowa, wybudowana z kamienia wraz z suszarnią chmielu. W głębi dawnego parku, obecnie zupełnie zdegradowanego zlokalizowana jest figura MB z XIX w. W ruinie lub przebudowane istnieją inne zabudowania folwarczne. W Dziurkowie i Pawłowicach znajdują się dwa budynki użyteczności publicznej, wzniesione w 1 poł. XX. Ten pierwszy nawiązuje do wcześniejszych rozwiązań budowlanych z zastosowaniem podcieni (budownictwo małomiasteczkowe). Drugi stanowi charakterystyczny przykład budownictwa tego okresu z wykorzystaniem ganków (budownictwo wiejskie).

Podobnie jak w całym powiecie lipskim występuje wiele kaplic, kapliczek, figur i krzyży przydrożnych. Wyjątkowa jest skala tego zjawiska kulturowego i sakralnego. Do gminnej ewidencji zabytków zostało włączonych kilkadziesiąt obiektów. Wśród najcenniejszych jest grupa Nepomuków: w Dziurkowie (XIX w.), 2 figury w Kłudziu (XVIII w. i 1790 r.), Sadkowicach (XIX w.), Pawłowicach (XIX w.), Solcu nad Wisłą (1784 r.). Z pozostałych tego typu obiektów szczególnie na uwagę zasługują: krzyż pamiątkowy w Dziurkowie z 1815 r., figura św. Floriana w Sadkowicach z 1811 r., figura anioła w Pawłowicach (XIX w.), figura św. Andrzeja w Pawłowicach (1938 r.), krzyż przydrożny ufundowany przez Tomasza Czechowicza z 1855 r. na Podolu w Solcu nad Wisłą, figura MB na terenie dawnego założenia dworskiego w Glinie. Wiele z tych obiektów posiada udokumentowaną historię. Zewidencjonowano jeden budynek wiejski w Słuszczynie. Jest to obiekt charakterystyczny dla budownictwa wiejskiego 1 poł. XX w. Jest to budynek parterowy, kalenicowy, z gankiem zakończonym trójkątnie, udekorowanym podokapowym fryzem drewnianym. Domy wiejskie i budynki gospodarcze zewidencjonowane w latach 70-tych i 80-tych XX w. nie istnieją, są w sposób znaczący przebudowane lub zmodernizowane, co powoduje utratę ich wartości zabytkowych. Wiele przedwojennych domów wiejskich znajduje się w złym stanie technicznym spowodowanym brakiem bieżących remontów.

ZESTAWIENIE OBIEKTÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW

Kolonia Nadwiślańska (na tzw. „Kępie”)

- kościół p.w. Św. Stanisława bpa, murowany (zapewne) w XVIII w. przebudowany gruntownie na początku XIX w. (w granicach fundamentów) , nr rej. : brak - dec. 1251/2004 z dnia 14.09.2004 r.

Pawłowice

- zespół kościoła par. p.w. św. Jana Chrzciciela, 1884-85, nr rej.: 339/A z 10.04.1986:
  - kościół
  - dzwonnica
  - plebania

Raj

- park, XVIII, nr rej.: 741 z 20.12.1957

Solec nad Wisłą

- kościół par. p.w. Wniebowzięcia NMP, nr rej.: 324/A z 15.06.1967 oraz 152/A z 16.03.1982
- kościół cmentarny p.w. św. Barbary, drewn., nr rej.: 327/A z 15.06.1967 oraz 154/A z 16.03.1982
- zespół klasztorny reformatów, nr rej.: 326/A z 15.06.1967 oraz 153/A z 16.03.1982:
  - kościół p.w. św. Stanisława Bpa
  - klasztor
  - dziedziniec z krużgankami
- ruiny zamku, nr rej.: 328/A z 21.06.1967 oraz 155/A z 16.03.1982
- d. ratusz, k. XIX, nr rej.: 353/A z 24.10.1986

- dom podcieniowy, Rynek 10, drewn., k. XVIII, 1970, nr rej.: 853/A/59 z 29.06.1959,
329/A z 8.05.1972 oraz 156/A z 16.03.1982

Źródło – rejestr zabytków województwa mazowieckiego – delegatura w Radomiu

Do najważniejszych obiektów zabytkowych z terenu gminy Solec nad Wisłą należy zaliczyć te wpisane

Kolonia Raj, kościół p.w. św. Stanisława „na Kępie”, XVIII w., XIX w.

Pierwotny kościół drewniany istniał w XIV w. Obecny został wzniesiony w XVIII w. ale już w I poł. XIX w. przebudowano go, być może po powodzi w 1818 r. W czasie II wojny światowej był uszkodzony. Zniszczona została zachodnia elewacja i strop oraz dach nawy. Obecnie znajduje się w bardzo złym stanie. Jest to budynek orientowany, murowany z kamienia, otynkowany. Nawa jest na rzucie prostokąta, tak jak węższe prezbiterium i zakrystia od południa. Przykryte jest prezbiterium, (prace w 1978 r.). Elewacje są artykułowane małymi otworami okiennymi zamkniętymi półkoliście.

Pawłowice, kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela, 1884-85

Pierwszy, drewniany kościół istniał od XVI do XVIII w. Kolejny kościół również drewniany został wzniesiony w 1753 r. z fundacji kapituły krakowskiej. Pełnił funkcję kościoła parafialnego (parafia w Pawłowicach istniała już w I poł. XVIII w.) Spłonął w 1882 r. Obecny kościół p.w. św. Jana Chrzciciela zbudowany został w latach 1884- 1885 w miejscu poprzedniego. Jego konsekracji dokonał w 1885 r. bp Antoni Ksawery Sotkiewicz.

Kościół jest usytuowany w centralnej części miejscowości. Plac przykościelny posiada kształt prostokąta. W narożniku południowo- zachodnim znajduje się murowana dzwonnica. Budynek jest murowany z kamienia, otynkowany, jednoprzestrzenny, jednonawowy. Nawa jest prostokątna z wydłużonym, niższym prezbiterium zakończonym trójbocznie. Do prezbiterium przylega od południa prostokątna zakrystia. Nawę poprzedza dwukondygnacyjna wieża. W niższej kondygnacji jest centralnie umiejscowiona kruchta oraz dwa pomieszczenia boczne. Korpus nawowy posiada dach dwuspadowy, prezbiterium wielospadowy, zakrystia pulpitowy, kruchta dwuspadowy, wieża zwieńczona dachem szczytowym z hełmem w formie ostrosłupa. Elewacje ogzymśowane, pozbawione są podziałów pionowych, artykułowane otworami okiennymi, zakończonymi

ostrołukowo. Dolną kondygnację wieży wspierają narożne szkarpy. W elewacji zachodniej (fasadzie) nad ostrołukowym portalem okrągły zegar. Świątynia była wielokrotnie remontowana i restaurowana.

Pawłowice, dzwonnica w zespole kościoła par. p.w. św. Jana Chrzciciela, 1884-85

Dzwonnica powstała w tym samym czasie co kościół parafialny. Jest to budynek murowany z kamienia, otynkowany, na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjna, przykryta dachem szczytowym z ośmiobocznym wysokim hełmem. Dolna kondygnacja jest szersza, ogzymsowrana. Elewacje są pozbawione podziałów pionowych. Otwory okienne ostrołukowe. Wejście do dzwonnicy prostokątne. Stolarka drzwiowa i okienna drewniana. Była wielokrotnie remontowana (lata 1917, 1946-50, 1985).

Pawłowice, plebania w zespole kościoła par. p.w. św. Jana Chrzciciela, 1888 r.

Plebania została wybudowana krótko po ukończeniu kościoła parafialnego. Usytuowana jest na południowy- wschód od świątyni. Jest to budynek murowany z kamienia, otynkowany, ogzymsowany, jednokondygnacyjny, na rzucie prostokąta o układzie dwutraktowym z gankiem drewnianym od wschodu oraz dobudówką od zachodu z 1926 r., przykryty rozłożystym dachem czterosпадowym. Stolarka okienna i drzwiowa jest drewniana, przedwojenna. Wielokrotnie był remontowany.

Raj, park podworski. XVIII w., XIX/XX w.

W tym miejscu w 1620 r. Krzysztof Zbaraski założył sady i zwierzyniec, które zostały zniszczone w czasie najazdu wojsk Jerzego Rakoczego - księcia siedmiogrodzkiego. Obszar ten zagospodarowano na nowo w XVIII w., nie wiadomo jednak w jaki sposób. Na przełomie XIX i XX w. ukształtował się park przydworski o charakterze krajobrazowym oraz część ogrodowa i sad. Zachowały się tylko pojedyncze stare drzewa: dąb szypułkowy, lipy, grochodrzewy. Pozostała zieleń jest przypadkowa (samosieje). Zniszczone zostały wszystkie zabudowania dworskie.

Solec nad Wisłą, kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, XIV w., XVI/XVII w.

Pierwszy drewniany, kościół w Solcu istniał w 3 ćw. XIII w. W połowie następnego wieku wybudowano murowaną świątynię z fundacji Kazimierza Wielkiego. Był to budynek gotycki, jednonawowy o zwartej bryle. Został on przebudowany na przełomie XVI/XVII w.

w dwóch etapach, najpierw przez ks. Macieja Becha (wybudowano m.in. półkolistą absydę, zakrystię, skarbczyk i przedłużono nawę ku zachodowi), następnie Krzysztofa Zbaraskiego, starosty soleckiego (dobudowano dwie kaplice: św. Anny i Zwiastowania, przebudowano dach, obmurowano cmentarz przykościelny). Uzyskał wtedy wygląd późnorenesansowy. W 1604 r. był konsekrowany, mimo jeszcze niedokończonych prac. Restaurowano go w 1825 r., 1917 r. oraz w latach 1976- 1999 r. staraniem ks. Tadeusza Gębki. Jest to budynek orientowany, murowany z kamienia i cegły, otynkowany. Nawa jest pięcioprzęsłowa z półkoliście zamkniętym, wydłużonym prezbiterium. Od północy i południa przy nawie znajdują się dwie prostokątne kaplice, od zachodu piętrowa kruchta. W narożniku południowo zachodnim jest mała, prostokątna dobudówka z klatką schodową na chór muzyczny. Przy prezbiterium od północy znajduje się składzik i zakrystia. Bryła kościoła rozczłonkowana, nakryta dachem dwuspadowym z centralnie umieszczoną wieżyczką na sygnaturkę. Na zewnątrz elewacje oszkarpowane, ogzymsowane, otwory okienne wysokie zamknięte półkoliście.

W fasadzie kruchtę wieńczy opilastrowany szczyt z półokrągłym frontonem, flankowanym sterczynami. Szczyt nawy również jest flankowany sterczynami. Pole szczytu, centralnie udekorowane jest arkadą pilastrową ze sterczynami. W szczycie wschodnim występuje otwór strzelniczy. Szczyty kaplic udekorowane są lizenami, szczyt kruchty pilastrami i sterczynami. Zakrystia jest udekorowana elementami sterczynowymi i spływami. Sklepienia w nawie i kaplicach są kolebkowa z lunetami ozdobione siatką żeber stiukowych, wr kaplicy północnej w typie lubelsko- kaliskim. Na skrzyżowaniu żeber występuje herb Korybut i data 1613 r. Kruchta sklepią jest krzyżowo z dekoracyjnie ukształtowanymi żebrami. Wnętrze jest rozczłonkowane pilastrami o dekoracyjnych głowicach. Chór muzyczny wsparty jest na arkadzie. Zachowały się trzy portale z XVII w.

Budynek dzwonnicy, cmentarz przykościelny w granicach muru kościelnego oraz otoczenie kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Solcu n/Wisłą w granicach działki ewidencyjnej nr 2946.

Według archiwalnych dokumentów parafialnych budynek dzwonnicy został wzniesiony w 1883 r. w nurcie eklektyzmu z wyraźnymi odniesieniami do klasycyzmu. Budynek został usytuowany w południowo- zachodnim narożniku cmentarza przykościelnego. Dzwonnica w typie parawanowym, bardzo rzadko spotykanym na terenie południowego Mazowsza. Założona na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjna, murowana i otynkowana. Od zachodu w dolnej kondygnacji na osi otwór drzwiowy. W drugiej

kondygnacji 3 wnęki na dzwony. Dół budynku obiega cokół. Kondygnacje oddziela wydatny gzyms z daszkiem wykonanym z dachówki, górną kondygnację obiega u góry również wydatny gzyms koronujący z daszkiem z dachówki. Elewacje dzwonnicy rozczłonkowane są pseudopilastrami. Budynek wieńczy dekoracyjny o wklęsłym wykroju szczyt, o wydatnym u górze gzymsie tworzącym od wewnętrznej strony pole w kształcie trójliścia. Po obu stronach szczytu ustawione kamienne wazony. Na szczycie zamontowany krzyż ozdobny, metalowy. Od zachodu do dzwonnicy przylega murowana przybudówka, wybudowana po 1945 r.

Przedmiotowa dzwonnica stanowi istotny element zespołu kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP w Solcu n/Wisłą, w skład którego wchodzi : kościół parafialny objęty wpisem do rejestru zabytków (nr rej. 152/A/82 z 16.03.1982 r.), zabudowania plebańskie z końca XIX wieku (plebania i budynek gospodarczy), dzwonnica objęta niniejszym wpisem i mur kamienno-ceglany. Historycznie ukształtowanym terenem jest cmentarz przykościelny, gdzie pochówki prowadzono do XVIII w. Zespół zlokalizowany jest na działce nr 2946.

Solec nad Wisłą, d. zespół klasztorny oo. Reformatów 1 poł. XVII w.

Kościół klasztorny oraz zabudowania klasztorne zostały wzniesione od 1626 r. do ok. poł. XVIII w. z fundacji Krzysztofa Zbaraskiego. Jako pierwszy wybudowano kościół oraz dziedziniec krużgankowy, później zabudowania klasztorne. Na wschód od założenia założono ogród. W 1864 r. nastąpiła kasacja zakonu., budynki klasztorne przeznaczono na cele oświatowe. Najpierw mieściła się tutaj szkoła tzw. Solecie Pedagogiczne Kursy, następnie Studium nauczycielskie. W 1876 r. pożar częściowo zniszczył klasztor. Szybko został odbudowany kościół. Natomiast w 1888 r. w miejscu skrzydła zachodniego klasztoru wyniesiono budynek niepołączony z kościołem, przeznaczony na potrzeby szkoły. Po tym odbudowano też skrzydło wschodnie klasztoru. Po 1945 r. na terenie klasztornym powstało kilka obiektów gospodarczych.

Solec nad Wisłą, kościół p.w. Stanisława Bpa w d. zespole klasztornym Reformatów, 1626 r.

Kościół został wyniesiony w 1626 r. Jest orientowany, murowany, otynkowany. Nawa prostokątna z długim również prostokątnymi prezbiterium i przylegającą do niego od wschodu zakrystią. Do nawy dobudowana późniejsza kruchta. Bryła jest monumentalna, rozczłonkowana, dachy dwuspadowe. Elewacje są artykułowane lizenami

i późniejszymi szkarpami z XIX w. Występują szczyty trójkątne. W fasadzie dzielonej gzymsami szczyt ujęty jest sterczynami w formie obelisków. Otwory okienne są wysokie, zamknięte półkoliście. Wewnątrz ściany nawy rozcłonkowane filarami przyściennymi. Chór muzyczny jest trójarkadowy z lizenami i ogzymsowany. Do kościoła od południa przylegają zabudowania klasztorne a na osi fasady dziedziniec arkadowy.

Solec nad Wisłą, dziedziniec w zespole klasztornym oo. Reformatów, 1 poł. XVII w.

Dziedziniec został założony na rzucie prostokąta. Powstał równocześnie z kościołem. W 3 ćw. XIX w. rozebrano fragment muru w związku z przebudowy zachodniego skrzydła klasztoru. Zamknięty jest krużgankami arkadowymi, przykrytymi daszkiem dwuspadowym. Dekorowane są pilastrami, sklepione kolebkowo. Wewnątrz w polach stacje drogi krzyżowej. Na osi znajduje się brama z dekoracyjnym szczytem zwieńczonym półokrągłym frontonem. Portal jest z piaskowca, o profilowanych ościeżach. Od zachodu narożniki muru krużganków zwieńczone szczykami trójkątnymi. Nad portalem umieszczony kartusz herbowy z Korybutem Zbaraskich oraz Pogonią i św. Jerzym. W szczycie północno zachodnim data 1626 r.

Solec nad Wisłą, budynek d. Seminarium Nauczycielskiego, ob. w zespole szkół ponadgimnazjalnych, 1888 r., ul. Łoteckiego 24

Budynek został wzniesiony w 1888 r. wg stylistyce neoklasycystycznej na potrzeby ówczesnego Seminarium Pedagogicznego, w miejscu zniszczonego, zachodniego skrzydła klasztoru. Jest to budynek murowany z cegły, otynkowany dwukondygnacyjny, na rzucie prostokąta z nieznacznym ryzalitem na osi od zachodu i wydatniejszym ale węższym od wschodu, trzytraktowy. Elewacja frontowa, zachodnia, 17-osiowa ukształtowana dekoracyjnie. Pierwsza kondygnacja boniowana. W górnej otwory okienne ujęte w obramienia zwieńczone w partii ryzalitu naczółkami trójkątnymi, a boczne gzymsami nadokiennymi. Gzyms wieńczący jest rozbudowany z fryzem kostkowym. Remont generalny przeszedł w latach 70-tych XX w. Występuje też szeroki i profilowany gzyms kordonowy.

Solec nad Wisłą, kościół cmentarny p.w. św. Barbary z 2 poł. XVI w., usytuowany przy ul. Łoteckiego

Kościół cmentarny p.w. św. Barbary w Solcu nad Wisłą został wzniesiony pod koniec w 2 poł. XVIII w. (1768 r.) prawdopodobnie w miejsce zniszczonej kaplicy z XVI/XVII w. W 1 ćw. XIX w. rozbudowano kościółek o murowaną część zachodnią w stylu

klasycystycznym. Czas powstania tej świątyni wiąże się być może z erygowaniem cmentarza grzebalnego, choć mogły pojawiać się pochówki już wcześniej. Kościół jest orientowany, drewniany (modrzewiowy), konstrukcji zrębowej, jednonawowy, z węższym trójbocznie zamkniętym prezbiterium i prostokątną zakrystią od południa, dachy dwuspadowe kryte gontem, zwieńczony sygnaturką. Część zachodnia jest murowana, dekoracyjnie ukształtowana. Występuje belkowanie doryckie z fryzem metopowo-tryglicfowym, wsparte na pilastrach w partii fasady. Szczyt jest ogzymsowany. Przyjmuje to formę pseudo portyku. We wnętrzu drewniany strop. Zachowały się dwa odrzwia: jedno zakończone w ośli grzbiet, drugie łukiem nadwieszonym. Na nim data 1768 r.

Solec nad Wisłą, cmentarz rzymsko-katolicki z 2 poł. XVIII w., zlokalizowany przy ul. Łoteckiego

Cmentarz grzebalny przy kościele p.w. św. Barbary został założony na nowo w 2 poł. XVIII w. Zlokalizowany jest przy ul. Łoteckiego, w południowej części miejscowości, na wzniesieniu. Ogrodzony jest niewysokim murem wapiennym i otynkowanym. Kształt cmentarza jest nieregularny (wielobok). Układ komunikacyjny jest obwodnicowy. Na terenie cmentarza występują pojedyncze drzewa. Zachowało się wiele cennych nagrobków. Najstarsze pochodzą z 1 poł. XIX w. i zlokalizowane są w bliskim sąsiedztwie kościoła. Stylistycznie nawiązują do form antycznych i klasycystycznych. Najstarszym z nich jest nagrobek Katarzyny z Kossowskich Chełkowskiej z ok. 1830 r. wystawiony w typie cippusa z akroterionami w narożach. Inne cenne z tego okresu to m.in.: nagrobek Heleny Batter-Rotter z ok. 1832 r., również w formie cippusa z oryginalną dekoracją roślinną, nagrobek Erazma Pomorskiego z 1 poł. XIX w., w typie urny na cokole, nagrobek NN w formie stelli architektonicznej z bogatą klasycystyczną dekoracją, nagrobek Macieja Mierzejewskiego - burmistrza miasta Solca z poł. XIX w. w formie obelisku na architektonicznym cokole, opracowanym rustyką oraz nagrobek rodziny Tarnowskich w formie sarkofagu bogato zdobionego. Nagrobki z 2 poł. XIX w. są liczniejsze. Prezentują większe zróżnicowanie typów i form historyzujących. Pojawiają się też nagrobki tzw. romantyczne. Na szczególną uwagę zasługują m.in. : neoklasycystyczny monumentalny grobowiec rodziny Targowskich z pomnikiem nagrobnym w formie obelisku, nagrobek Aleksandra Młodzianowskiego z ok. 1872 r., w typie kolumny z girlandą kwiatową, nagrobek Teofila Młodzianowskiego z figurą anioła i urną na cokole oraz nagrobek Wacława Poraj Kuczewskiego z ok. 1884 r. w formie krzyża na skałce i figurą aniołka. Wśród zachowanych XX-wiecznych nagrobków szczególnie cenne są: nagrobek Stanisława Chmielnickiego z ok. 1910 r. z dekoracją secesyjną, nagrobek Anny Radomińskiej z ok. 1917 r. w formie krzyża na

skale z figurą kobiety oraz monumentalny grobowiec rodziny Moroz z ok. 1900 r. z obeliskiem w zwieńczeniu, na uwagę zasługują te w typie pionowej steli: nagrobek Zygmunta Łoteckiego- Dyrektora Seminarium Nauczycielskiego z ok. 1936 r. z czerwonego piaskowca w postaci prostokątnej steli wieńczącej grób, nagrobek Franciszki Muszalskiej jako neogotycka stela, nagrobek rodziny Czajkowskich ze stelą w formie krzyża. Ponadto wyróżnia się grupa obiektów z połowy XX w. o jednorodnej stylistyce. Powtarzają zasadniczo jeden wzorzec w formie kapliczki: krzyż na cokole, z figurą pełnowymiarową lub figurką we wnęce; cokół flankowany wazonami na postumentach. Odznaczają się też płaskorzeźbioną dekoracją: w kształcie wieńca, Gorejącego Serca Pana Jezusa oraz żłobień tworzących wrzory liniowe i geometryczne.

Podobne nagrobki występują na cmentarzu rzymsko- katolickim w Kępie Kościelnej. Głównym materiałem, z którego wykonywano nagrobki był piaskowiec i wupień. W kilku przypadkach pojawiają się inskrypcje z nazwiskami twórców: z Puław, Rzeszowa, Warszawy oraz Radomia. Na cmentarzu zachowały się płyty nagrobne z inskrypcjami w języku rosyjskim- starocerkiewnym. Poświęcone są głównie nauczycielom działającego w okresie zaborów Seminarium Nauczycielskiego w Solcu. Wśród pochowanych znajdują się osoby zasłużone dla miejscowości: burmistrzowie, nauczyciele powstańcy, żołnierze i księża oraz właściciele okolicznych dóbr.

Solec nad Wisłą, ratusz, 1 ćw. XIX w. Pl. Bolesława Śmiałego I/Rynek 1

Prawdopodobnie został wzniesiony w 1 poł. XIX w. Jest to budynek zlokalizowany narożny w zabudowie pierzejowej, dwukondygnacyjny, murowany z kamienia, otynkowany, na rzucie w kształcie litery L, dwutraktowy. Od Placu Bolesława Śmiałego w elewacji niewielki ryzalit. Bryła budynku jest jednolita, nakryta dachami dwuspadowymi. Elewacje frontowe są ukształtowane dekoracyjnie. Dolna kondygnacja jest boniowana. Otwory okienne i drzwiowe są umieszczone w płycinach arkadowych. W górnej kondygnacji naroże budynku jest boniowane, jedynie otwory okienne w partii ryzalitu są umieszczone w płycinach arkadowych. Gzyms wieńczący jest wydatny, profilowany. Gzyms kordonowy jest w formie ciągłego fryzu.

Solec nad Wisłą, dom z podcieniami, ob. Gminny Ośrodek Kultury, Pl. Bolesława Śmiałego 6

Powstał w końcu XVIII w. i należał do zarządcy dóbr kościelnych. Później służył jako karczma. Po 1945 r. znajdował się w bardzo złym stanie technicznym. W latach 70- tych XX

w. budynek odbudowano. Usytuowany jest szczytowo do d. Rynku, ob. Plac Bolesława Śmiałego. Jest drewniany z modrzewia w konstrukcji zrębowo-sumikowo-łątkowej na fundamencie kamiennym, nieszalowany, jednokondygnacyjny, na rzucie wydłużonego prostokąta. Dach dwuspadowy. Od zachodu jest poprzedzony podcieniem o czterech kolumnach toskańskich (kamiennych).

Solec nad Wisłą, zamek, XIV w., 1 ćw. XVII w.

Zamek został wystawiony przez Kazimierza Wielkiego (w miejscu lub w pobliżu wcześniejszego grodu) na skarpie wiślanej. Oddzielony był od miasta wąwozem i stanowił obiekt odrębny. Składał się z wieży cylindrycznej i budynku mieszkalnego. W latach 1604-27 został on przebudowany przez Krzysztofa Zbaraskiego na rezydencję renesansową. Otrzymał również nowe fortyfikacje bastionowe, o kształcie zbliżonym do prostokąta z bastionami w trzech narożach. W czwartym (południowo-wschodnim) wykorzystano dawne mury jako element systemu obronnego. W czasie wojen szwedzkich zamek został zniszczony. W 1780 r. częściowo odbudował go Ignacy Przebendowski, starosta solecki. W XIX w. ostatecznie przestał być użytkowany. Zachowały się do dzisiaj niezabezpieczone ruiny: fragmenty murów i fundamentów w części południowo-wschodniej oraz ślady wieży cylindrycznej w narożniku północno-zachodnim.

Źródło rysu historycznego zabytków: perspektywa programu na lata 2015-2018

Stan zachowania zabytków z terenu gminy

Stan techniczny oraz stan zagospodarowania zabytków z terenu gminy Solec nad Wisłą jest zróżnicowany i nie uległ większym zmianom w stosunku do poprzedniej perspektywy programu opieki nad zabytkami. Ze względu na stopień czy zakres zagrożeń podzielić można zabytki na kilka grup.

Wśród zabytków ujętych w gminnej ewidencji nadal figuruje jeden obiekt, któremu grozi bezpośrednie zniszczenie. Jest to wpisany do rejestru zabytków: kościół p.w. św. Stanisława w Kolonii Raj. W tym przypadku decyduje o tym długotrwały brak remontów (działań pielęgnacyjnych - otoczenie) i zainteresowania użytkowaniem tych obiektów. Kościół p.w. św. Stanisława pozbawiony jest części dachu oraz ścian. To wpływa negatywnie na zachowanie murów świątyni. Mury są zawilgocone, popękane, a teren wykorzystywany jest przez sąsiadujących mieszkańców. Właściciele tych obiektów nie są zainteresowani remontami czy rewitalizacją ze względów finansowych. Osobnymi przypadkami są: kirkut i ruiny zamku w Solcu nad Wisłą. Cmentarz jest nieoznakowany i

nieuporządkowany. Ruiny zamku wymagają zabezpieczenia, prac stabilizacyjnych i wzmacniających, uzupełnień lica murów w miejscach konstrukcyjnych, usunięcie porastającej dzikiej roślinności i zakrzaczeń. Młyn w Woli Pawłowskiej uległ zniszczeniu i został wykreślony z rejestru zabytków oraz GEZ.

W drugiej grupie znajdują się obiekty, których stan jest niedostateczny, czego przyczyną jest brak bieżących remontów i konserwacji, przede wszystkim ze względu na brak lub niewłaściwe użytkowanie. Jednakże nie występuje na tą chwilę bezpośrednie zagrożenie zniszczeniem. Prac konserwatorskich wymagają historyczne nagrobki znajdujące się na cmentarzach rzymsko-katolickich w Solcu nad Wisłą i Pawłowicach. Odnowieniu poddano jedynie pojedyncze obiekty. Istotne jest też takie użytkowanie zabytkowych nekropolii, by nie zacierały się dawne układy najstarszych części: ciągi komunikacyjne, kierunki umieszczanych nagrobków. Zagrożeniem jest również przenoszenie zabytkowych nagrobków lub ich likwidacja (np. płyt nagrobnych) pod nowy grób. Młyn w Przedmieściu Dalszym jest nieużytkowany i popada w ruinę – należy rozważyć jego wykreślenie z GEZ. Brak zabezpieczenia pokrycia dachowego powoduje duże straty z powodu wilgoci i przemakania. Występuje duży stopień zużycia elementów drewnianych. Budynek d. oficyny dworskiej w Glinie wymaga napraw, tynku, uszczelnienia pokrycia dachowego, częściowo wymiany stolarki okiennej – wskutek braku bieżącej pielęgnacji obiekt w znaczącym stopniu utracił walory zabytkowe. Zagrożona jest też figura Matki Boskiej zlokalizowana na terenie dawnego założenia parkowego, który to teren również zatracił czytelność kompozycji. Dalszych interwencji wymaga również dwór w Woli Pawłowskiej, zwłaszcza w zakresie elewacji, remont wnętrza dworu odbywał się w roku 2018 (finansowany przez gminę w ramach zadania Remont świetlicy w Woli Pawłowskiej) – bryła budynku jest zniekształcona poprzez nową dobudówkę – remizę OSP w Woli Pawłowskiej. W przypadku sąsiadującego z dworem parku należy zwrócić uwagę na utrzymanie walorów kompozycyjnych, w roku 2018 z okazji 100-lecia niepodległości posadzono na jego terenie 100 drzew.

Z domów mieszkalnych w Solcu nad Wisłą, umieszczonych w gminnej ewidencji zabytków w niedostatecznym stanie technicznym jest dom przy ul. Zygmunta Łoteckiego 25. Znalazł się w GEZ z powodu swoich wartości artystycznych (forma budynku i detal architektoniczny), jednak należy rozważyć jego wykreślenie w przypadku braku rewaloryzacji. Przebudowom poddane zostały też domy na ul. Zwoleńskiej 1 oraz 6, podobnie jak dom na ul. Strażackiej 3 - należy rozważyć ich wykreślenie z GEZ.

Zasadniczo w dostatecznym lub dobrym stanie znajduje się pozostała zewidencjonowana zabudowa małomiasteczkowa w Solcu nad Wisłą. Właściciele tych domów prowadzą bieżące remonty lub remonty generalne. W najgorszych przypadkach dokonuje się napraw poszczególnych elementów. W dobrym stanie technicznym z zachowaniem pierwotnej formy i wyglądu znajduje się zewidencjonowany wiejski dom kultury w Dziurkowie, zmodernizowany ze środków gminnych z dofinansowaniem z Mazowieckiego Instrumentu Sołectw Mazowsze 2019 (zadanie Modernizacja Wiejskiego Domu Kultury w Dziurkowie wraz z zakupem niezbędnego wyposażenia). Pozostałe domy wiejskie zewidencjonowane w latach 70- tych XX w. albo już nie istnieją, znajdują się w ruinie, jak też zostały przekształcone, przebudowane, co spowodowało utratę ich wartości zabytkowych. Kościół parafialny w Pawłowicach przeszedł gruntowny remont elewacji w 2008 r.. Na remont czeka d. plebania, w której obecnie znajduje się punkt apteczny i pomieszczenia parafialne. Natomiast przy kościele funkcjonuje nowsza dzwonnica.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne w przeważającej liczbie znajdują się w dobrym lub dostatecznym stanie zachowania, dzięki opiece społecznościom lokalnym oraz w części przypadków właścicieli terenów prywatnych, na których zlokalizowane są kapliczki. Jedynie kilka obiektów wymaga pilnej interwencji remontowo-konserwatorskiej. Wśród nich jest najstarszy krzyż przydrożny z 1815 r. w Dziurkowie, figura MB w Glinie, która zlokalizowana jest poza zabudową w zalesionym terenie, a także krzyż z 1925 roku w Glinie. Największym zagrożeniem jest brak stabilności cokołu oraz pogłębiająca się destrukcja cegły i kamienia, a także dekompletacja cokołu lub elementów krzyża. Miejsca pamięci narodowej są na bieżąco porządkowane i odnawiane, podobnie jak cmentarze będące własnością parafialną i komunalną.

Podsumowując największe zagrożenia występujące w odniesieniu do zasobów zabytkowych gminy to nadal przede wszystkim: brak użytkowania danego obiektu, co wiąże się z postępującą degradacją substancji zabytkowej, brak bieżących remontów, brak zainteresowania poszczególnymi zabytkami z różnych względów, głównie finansowych, ale i funkcjonalnych (młyn w Przedmieściu Dalszym, kościół „Na Kępie” w Kolonii Raj), religijnych (kirkut solecki), ekonomicznych (dwór i park w Woli Pawłowskiej).

Zestawienie zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków znajduje się na końcu opracowania

6.3 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Na podstawie kwerendy przeprowadzonej w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatura Radom w obrębie gminy w ramach realizacji programu prospekcji terenowej Archeologiczne Zdjęcie Polski zewidencjonowano 33 stanowiska archeologiczne. Szczegółowa lokalizacja stanowisk archeologicznych AZP dostępna jest w archiwum w/w Urzędu. W przypadku aktualizacji bazy danych należy koniecznie uwzględnić informacje dostarczone na podstawie wcześniejszych badań wykopaliskowych w szczególności prac archeologicznych prowadzonych przez zespół naukowców z IHKM PAN w Warszawie w latach 60 - tych XX w. (nie uwzględnionych w zestawieniu dokumentacyjnym obszarów AZP).

Najstarsze zewidencjonowane ślady działalności ludzkiej z terenu gminy Solec nad Wisłą związane są z młodszą epoką kamienia (neolit). Są to znaleziska utożsamiane z kulturą pucharów lejkowatych (Wola Pawłowska stan.5) i kulturą amfor kulistych (Zemborzyn stan.3).). Bardzo interesująco przedstawia się pod względem nasycenia stanowiskami archeologicznymi z omawianego obszaru okres epoki brązu i epoki żelaza. Najstarsze chronologicznie stanowisko pochodzące z WEB związane jest z kulturą mierzanowicką (Wola Pawłowska stan.5). Pozostałe charakteryzują głównie kulturę łużycką (Boiska stan.4, Kludzie stan.1, stan.2, stan.4, Wola Pawłowska stan.1, stan.5, stan.6) i kulturę grobów kloszowych (Wola Pawłowska stan.3).

Kolejnym periodem, w którym odnotowujemy pozostałości osadnictwu pradziejowego z tego obszaru jest okres lateński i okres wpływów rzymskich, gdzie można zaobserwować wyraźne osadnictwo grup ludności kultury przeworskiej. (Kłudzie stan.2, stan.3, Wola Pawłowska stan.2 - cmentarzysko, Wola Pawłowska stan.4).

W okresie średniowiecznym i nowożytnym można wyróżnić duże nasycenie osadnictwa, zwłaszcza na terenie miejscowości Solec nad Wisłą. Z tej miejscowości można wyodrębnić cały zespół stanowisk, tworzących zwarty kompleks osadniczy nieuwzględniony w czasie badań AZP w 1979 r. (zamek, rynek miejski, przygródek, teren dawnego ogrodu parafialnego i kościoła). Nie zmienia to jednak faktu, iż stanowiska te były badane wykopaliskowo (bez założenia zamkowego) w latach 1962-1966 przez Instytut Historii Kultury Materialnej PAN pod kierownictwem J. Kruppe, M. Dąbrowskiej, M. Gajewskiej. Prace archeologiczne polegały na eksploracji wykopów sondażowych podzielonych na około 40 odcinków. Prospekcje te definitywnie potwierdziły średniowieczną metrykę miejscowości. Pozyskano także liczny zbiór ruchomego materiału zabytkowego.

Źródło: perspektywa programu na lata 2015-2018

W chwili obecnej największe zagrożenie dla stanowisk archeologicznych występujących na obszarze gminy Solec nad Wisłą stanowi działalność człowieka związana z rolnictwem oraz zabudową siedliskową. Orka wzmacnia działania erozyjne w glebie, co zdecydowanie przyspiesza procesy destrukcyjne w obrębie ewentualnych stanowisk archeologicznych. Następnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest działalność detektorystów oraz tzw. „poszukiwaczy skarbów”. Ich proceder wywiera ogromny, negatywny wpływ na obiekty zabytkowe, powodując spustoszenie wśród nawarstwień kulturowych danego stanowiska jak również pozbawiając ewentualnych badaczy zabytków, mogących wyjaśniać np. datowanie stanowiska archeologicznego. Ze względu na powyższe, informacje na temat położenia poszczególnych stanowisk powinny być do wglądu tylko dla pracowników urzędu gminy bądź właścicieli terenu na którym zlokalizowano stanowisko archeologiczne.

Kolejnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych i zalegających tam warstw kulturowych, obiektów archeologicznych oraz wszelkich pozostałości pradziejowej egzystencji człowieka, są wielkie inwestycje liniowe (np. wodociągi, kanalizacje, drogi, gazociągi itp.). Przedsięwzięcia takie stanowią zagrożenie dla archeologicznego dziedzictwa kulturowego ale równocześnie stwarzają szansę na lepsze rozpoznanie, dzięki ratowniczym badaniom archeologicznym, pradziejów danego regionu i niejednokrotnie prowadzą do znacznego podniesienia jego walorów turystycznych dzięki randze dokonanych odkryć. Ważne jest aby wszelkie planowane inwestycje liniowe związane z szerokim zakresem prac ziemnych poprzedzić weryfikacyjnymi archeologicznymi badaniami powierzchniowymi. Konieczność ta jest spowodowana długim czasem jaki minął od przeprowadzenia poprzednich tego typu badań prowadzonych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski. W związku z czym wiele danych dotyczących stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie gminy Solec n. Wisłą mogło ulec zmianie, na skutek działalności człowieka oraz sił natury powodujących ich ciągłe przeobrażenia.

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące

świadczenie minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Do rejestru zabytków z terenu gminy Solec nad Wisłą wpisano następujące elementy:

Solec nad Wisłą, kościół klasztorny pw. św. Stanisława Bpa

Zabytki ruchome zostały wpisane do rejestru pod nr rej. 24/B/82 z dnia 25.08.1982 r. (26 obiektów), 189/B/98 z dnia 30.09.1998 r. (15 obiektów) oraz 190/B/98 z dnia 14.10.1998 r. (5 obiektów). Wyposażenie kościoła jest dość jednolite stylistycznie. Większość zabytków pochodzi z XVII i XVIII w. Kilka szczególnie cennych związanych jest z okresem budowy kościoła i klasztoru: monumentalny ołtarz główny z 1630 r. z obrazem: „św. Stanisław” z 1662 r., obrazy m.in.: „Niepokalane Poczęcie NMP”, „św. Roch”, „św. Rozalia” z XVII w. Zbiory malarstwa uzupełniają obrazy XVIII- wieczne przedstawiające Świętych: św. Józefa, św. Pacyfika, św. Wawrzyńca. Na uwagę zasługuje cykl obrazów składających się na Stacje Męki Pańskiej z XVIII w. Ważnym historycznie obiektem jest marmurowe epitafium Marianny z Przebendowskich Matuszewiczowej z XVIII w. oraz epitafium upamiętniające zakonników z 1 poł. XVIII wieku.

Solec nad Wisłą, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP

Zabytki ruchome zostały wpisane do rejestru pod nr rej. 188/B/98 z dnia 28.09.1998 r. (1 obiekt- polichromia „Ukrzyżowanie” z XVI w.), 23/B/82 z dnia 25.08.1982 r. (50 obiektów). Najstarszymi zabytkami ruchomymi są: wspomniana polichromia,

zlokalizowana przy wejściu do kościoła od zachodu; drzwi żelazne z 1563 r., zachowane elementy kute z dawnych drzwi z XVI w.: okucia, zawiasy, zamek. Najcenniejsze obiekty pochodzące z XVII w. to: architektoniczny ołtarz późnorenesansowy z obrazem przedstawiającym Wniebowzięcie NMP z 1610 r., obraz „Chrystus Ukrzyżowany”, obraz „św. Barbara” z pocz. XVII w., chrzcielnica kamienna z 1624 r., drewniane stalle z XVII w., oryginalna rzeźba „Aniołek z fletem”, drewniany krucyfiks, umieszczony na łuku tęczowymi; dwa portale z pocz. XVII w., tablica konsekracyjna z 1604 r. oraz naczynia liturgiczne. Z XVIII w. pochodzi wiele zabytków, w tym: naczynia liturgiczne, obrazy: „Zwiastowanie”, „św. Opatrzność”, „św. Anna Samotrzecia”. Boczne ołtarze wykonane są w XIX w. (neobarokowe) i 1 poł. XX w. (neogotycki). W kościele są tablice epitafijne umieszczane na przełomie XIX i XX w. (Józefa Targowskiego, Anny Targowskiej, Zofii Cywińskiej).

Solec nad Wisłą, kościół cmentarny pw. św. Barbary

Wystrój i wyposażenie zostało wpisane do rejestru zabytków pod nr 25/B/82 z dnia 25.08.1982 r. (14 obiektów). W kościele znajdują się ołtarze barkowe. W jednym z nich umieszczony jest obraz renesansowy „św. Katarzyna i św. Tekla” o kształcie czteroliścia. Oryginalnym i wartościowym obiektem jest feretron z ruchomą figurą Matki Boskiej. W kościele zachowało się marmurowe epitafium Marii z Kwiatkowskich Ciepeliowskiej z 1855 r. Szczególną uwagę należy zwrócić na odrzwia wejściowe (z datą 1768 r.) o i prowadzące z prezbiterium do zakrystii. W drzwiach tych pierwszych zachował się zamek z XVIII w.

Pawłowice, kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela

W kościele znajduje się zabytkowe, jednolite stylistycznie wyposażenie, niewpisane do rejestru zabytków. Przeważają obiekty neogotyckie (kon. XIX w.): drewniane ołtarze, ambona, chrzcielnica, konfesjonały, stalle, żyrandole. Z wyposażenia poprzedniego kościoła pozostało kilka obrazów przedstawiających Świętych, drewniany krucyfiks wiszący oraz kamienna chrzcielnica.

Solec nad Wisłą, figura św. Jana Nepomucena, 1784 r.

Figura św. Jana Nepomucena została wpisana do rejestru zabytków pod nr rej. 26/B/82 z dnia 25.08.1982 r. ustawiona jest na wysokim profilowanym cokole. Wykonana została z piaskowca. Na cokole od frontu występuje inskrypcja w języku łacińskim.

Solec nad Wisłą, figura Chrystusa Frasobliwego, 1859 r.

Kamienna figura Chrystusa Frasobliwego została wpisana do rejestru zabytków pod nr rej. 26/B/82 z dnia 25.08.1982 r. Postać Chrystusa ukazana jest w pozycji siedzącej z głową opartą na ręce. Figura ustawiona jest na cokole. Od frontu występuje inskrypcja w języku polskim.

Szczegółowy wykaz zabytków ruchomych oraz karty ewidencyjne znajdują się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Delegatura w Radomiu.

Źródło: perspektywa programu na lata 2015-2018

6.5 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje także przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów, takie jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, a także rzemiosła. Dziedzictwo niematerialne gminy związane jest między innymi z podtrzymywaniem lokalnych tradycji ludowo-folklorystycznych, pielęgnujących tożsamość regionu lipskiego w tym gminy Solec nad Wisłą. Szczególną zasługę w kultywowaniu tych tradycji ma Zespół Pieśni Ludowej (Zespół Śpiewaczy) „Powiślacy”, ubogacający swymi występami różnego rodzaju imprezy kulturalne. Przedstawiając w tym bogaty repertuar ludowych pieśni i przyśpiewek, a jednocześnie prezentujący ludowe stroje nawiązujące do ubioru grup etnograficznych.

Historyczne znaczenie ma też nazwa miejscowości, która pierwotnie brzmiała Solca. Pochodzenie nazwy łączone jest z handlem solą, odbywającym się Wisłą.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zachowania obiektów zabytkowych oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT dla Gminy Solec nad Wisłą. Stanowi ona podstawę dla celów strategicznych wymienionych w rozdziale 8.

ANALIZA SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
---------------------	---------------------

- Położenie Gminy sprzyjające rozwojowi turystyki i agroturystyki,
- Potencjał turystyki jednodniowej i weekendowej,
- Dobra drogowa dostępność komunikacyjna w postaci głównych szlaków transportowych przebiegających przez Gminę,
- Występowanie cennych obiektów zabytkowych i historycznych o wartościach ponadregionalnych: zabytki sakralne, ruiny zamku oraz dom z podcieniami, ob. Gminny Ośrodek Kultury w Solcu nad Wisłą
- Duża liczba historycznych kapliczek, figur i krzyży przydrożnych (XVIII-1 poł. XX w.),
- Dobry lub dostateczny stan zachowania ważnych zabytków w gminie - kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP, domu z podcieniami, dawnego zespołu oo. Reformatów w Solcu nad Wisłą, kościoła w Pawłowicach
- Walory ekspozycyjne i widokowe Solca nad Wisłą (sylweta starego miasta od strony Wisły, od strony północno zachodniej oraz osie widokowe soleckich uliczek)
- Zachowanie charakterystycznej przedwojennej zabudowy małomiasteczkowej w Solcu nad Wisłą
- Istnienie tradycji lokalnych (muzyka, folklor)
- Działalność Gminnego Ośrodka Kultury w Solcu nad Wisłą
- Działalność schroniska młodzieżowego w budynku dawnego klasztoru oo. Reformatów w Solcu nad Wisłą
- Opieka społeczności lokalnych nad krzyżami i kapliczkami przydrożnymi,
- Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków,
- Niekontrolowane przebudowy i rozbiorczy obiektów zabytkowych będących w posiadaniu osób fizycznych,
- Trudności finansowe właścicieli obiektów zabytkowych, w szczególności właścicieli obiektów niewpisanych do rejestru zabytków,
- Postępująca utrata walorów zabytkowych części obiektów wpisanych do GEZ,
- Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego,
- Duża odległość od siedziby województwa
- Brak dostępności kolejowej
- Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych,
- Intensywny ruch samochodowy na szlakach tranzytowych
- Degradacja elementów historycznych układów przestrzennych przez lokalizację nowej zabudowy,
- Niewielka liczba miejsc noclegowych, gastronomicznych itp.,
- Brak sezonowego punktu informacji turystycznej
- Niezbyt dobrze utrzymana sieć dróg kołowych.

- Działalność Lokalnej Grupy Działania „Krzemienny Krąg” i innych stowarzyszeń lokalnych
- Bliskość znaczących ośrodków kulturowych Iłży, Bałtowa, Kazimierza Dolnego
- Rozwinięta sieć szlaków turystycznych
- Walory krajobrazowe doliny Wisły
- Funkcjonowanie ośrodka wypoczynkowego w Solcu nad Wisłą
- Organizacja ponadlokalnych wydarzeń kulturalnych z wykorzystaniem zabytków (np. Festiwal Muzyki Klasycznej)

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków, • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków, • Rozwój turystyki jednodniowej oraz weekendowej, • Rozwój usług turystycznych związanych z bliskością innych ośrodków turystycznych (np. Iłża, Bałtów, Kazimierz Dolny), • Szersza promocja walorów kulturowych Gminy, • Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki budynków, • Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne, • Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby, • Rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym, • Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa obejmująca wspólne projekty, • Powstawanie i dalszy rozwój organizacji pozarządowych w sferze dziedzictwa kulturowego, • Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej zabytków, • Komplementarność Programu Gminnego z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Mazowieckiego. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dalsza degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do historycznego charakteru, • Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych, • Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remoncie obiektów zabytkowych, • Nieskuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska, • Zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację substancji zabytkowej, • Duża konkurencja turystyczna sąsiednich gmin i ośrodków turystycznych • Zanieczyszczenie środowiska, • Zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia, • Brak wsparcia władz państwowych w wielu aspektach polityki samorządowej, w tym brak wsparcia finansowego w zakresie obiektów zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków, • Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w zakresie innych przepisów prawa powszechnie obowiązującego, • Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych, • Akty wandalizmu. • Klęski żywiołowe (szczególnie powodzie)

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami z terenu Gminy. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów Gminy i charakter jego dziedzictwa kulturowego, są zgodne z celami wskazanymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także komplementarne w stosunku do pozostałych dokumentów strategicznych, takich jak studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz strategia rozwoju gminy.

Gmina Solec nad Wisłą jak dotąd aktywnie realizuje działania związane z dziedzictwem kulturowym zapisane w poprzedniej perspektywie programu, spośród których należy wskazać:

L.p.	Lokalizacja zabytku	Rok wykonywanych prac	Rodzaj wykonywanych prac	Wartość wykonanych prac i sposób finansowania
1.	Kościół poklasztorny oo. Reformatorów pw. Św. Stanisława Bpa w Solcu nad Wisłą	2016 r.	wymiana dachu na klasztorze: wymiana krokwi i odeskowania, ocieplenie stropu, położenie nowej dachówki na murze krużganków	868 130,85 złotych, w tym kwota dofinansowania 696 593,39 złotych
2.	Ratusz w Solcu nad Wisłą-ob. Urząd Gminy	2016 r.	wymiana okien w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej i Urzędzie Gminy	okna w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej- 8 562,99 złotych, okna w Urzędzie Gminy- 12 106,8 złotych

3.	Ratusz w Solcu nad Wisłą- ob. Urząd Gminy	2017 r.	wymiana okien w budynku Urzędu Gminy (w kolejnych latach planowana dalsza realizacja projektu wymiany okien w pozostałej części budynku)	7976,02 złotych
4.	Gminny Ośrodek Kultury w Solcu nad Wisłą	2017 r. (projekt, realizacja - 2018 r.)	wymiana pokrycia dachu, wykonanie rynien, remont okien	187 523,86 złotych, w tym 125 000 złotych - kwota dofinansowania
5.	Ratusz w Solcu nad Wisłą- ob. Urząd Gminy	2018 r.	remont/wymiana dachu budynku ratusza Solec nad Wisłą	656 326,70 złotych
6.	Dwór w Woli Pawłowskiej	2018 r.	remont świetlicy w Woli Pawłowskiej	40 307,20 złotych
7.	Kościół poklasztorny oo. Reformatorów pw. Św. Stanisława Bpa w Solcu nad Wisłą	2018 r.	Siedemnastowieczny zespół poklasztorny OO. Reformatorów w Solcu nad Wisłą – poprawa dostępności do zasobów kultury poprzez zachowanie dziedzictwa oraz dostosowanie do nowych funkcji kulturowych: wykonanie prac konserwatorsko – budowlanych (remont elewacji klasztoru, ścian i elewacji krużganków, przypór kościennych), remont posadzki, wymiana drewnianej stolarki okiennej i drzwiowej, zagospodarowanie terenu	2 082 031,07 złotych, a wkład Funduszy Europejskich 1 453 010,59 złotych
8.	Kościół parafialny p.w. św. Wniebowzięcia NMP w Solcu nad Wisłą	2018 r.	remont konserwatorskich ścian i sklepień oraz dekoracji sztukatorskich nawy głównej, kaplic bocznych i kruchty we wnętrzu kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Solcu nad Wisłą	dotacja celowa 70 000 złotych od Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego

	Kościół parafialny p.w. św. Wniebowzięcia NMP w Solcu nad Wisłą	2019 r.	remont konserwatorskich ścian i sklepień oraz dekoracji sztukatorskich nawy głównej, kaplic bocznych i kruchty we wnętrzu kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Solcu nad Wisłą- etap II- remont konserwatorski wnętrza nawy głównej kościoła parafialnego	całkowity koszt zadania 318 874,56 zł
9.	Ratusz w Solcu nad Wisłą- ob. Urząd Gminy	2019 r.	wymiana stolarki drzwiowej wewnętrznej i zewnętrznej oraz okien w budynku Ratusza Miejskiego w Solcu nad Wisłą	całkowity koszt zadania 120 984, 40 zł, w tym 60 000 złotych od Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego

Do tego należy wskazać pozostałe działania nieinwestycyjne, które prezentują się następująco:

Wykorzystanie Internetu w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych:

- umieszczanie na stronie internetowej Gminy Solec nad Wisłą fotorelacji z wydarzeń społeczno- kulturalnych m.in.:
- majowe spotkania z Maryją przy zabytkowych figurkach w gminie Solec nad Wisłą
- konkurs plastyczny „Gmina Solec nad Wisłą – zabytki architektury i budownictwa”

Ekspozycje regionalnych produktów oraz zwyczajów uwzględniających lokalne walory i tradycje gminy Solec nad Wisłą m.in. przez organizację cyklicznych imprez kulturalnych:

- Nadwiślańskie Święto Upraw Ogrodniczych w Pawłowicach
- Dni Solca nad Wisłą
- Wielkie Królewskie Regaty Wiślane
- Festiwal Muzyki Klasycznej
- Pierzodarcie
- Konkursu Plastyczny pt. „Gmina Solec nad Wisłą – zabytki architektury i budownictwa”

- Kusaki

- Zespół Powiślacy - promowanie tradycji muzyki ludowej oraz strojów ludowych gminy Solec nad Wisłą

Inne działania mające na celu wzrost atrakcyjności turystycznej, promowania ciekawych miejsc regionu, w tym obiektów zabytkowych:

- powstanie sieci międzygminnych szlaków łączących gminy z Grupy Partnerskiej „Krzemienny Krąg” przy współpracy z PTTK Lipsko - pięć szlaków w Gminie Solec nad Wisłą z oznakowanymi punktami charakterystycznymi dla danej trasy (koszt 33332,00 zł- całość finansowana ze środków unijnych, realizacja 2018 r.)

Na lata 2020-2023 do realizacji zaplanowano zarówno kontynuację działań poprzedniej perspektywy, jak i nowe projekty. Prezentują się one następująco:

1. Dbalność o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w Gminie

Polityka przestrzenna gminy powinna być zgodna z zasadami ochrony dziedzictwa kulturowego, w celu jak najlepszego zachowania obiektów zabytkowych. Odbywać się to będzie poprzez:

- ściśle powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi gminy, takimi jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz innymi dokumentami programowymi;
- odpowiednią konserwację zabytkowej zieleni stanowiącej krajobraz kulturowy gminy;
- pielęgnację cmentarzy i miejsc pamięci wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;

2. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków

W perspektywie na lata 2020-2023 gmina realizować będzie działania związane z aktualizacją zasobu gminnej ewidencji zabytków, polegające przede wszystkim na prowadzeniu rozpoznania i wprowadzaniu do kart ewidencyjnych zmian powstałych w wyniku rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów. Proces ten będzie na bieżąco konsultowany z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Na miarę środków finansowych przewiduje się również dokładną inwentaryzację obiektów małej architektury, takich jak kapliczki przydrożne i krzyże. W razie konieczności szczególnej ochrony obiektów zabytkowych przewiduje się też działania mające na celu zgłaszania zabytków typowanych do wpisu do rejestru zabytków.

3. Ochrona dziedzictwa kulturowego poprzez działania rewaloryzacyjne dla najcenniejszych obiektów zabytkowych z terenu gminy

Gmina na miarę środków budżetowych będzie kontynuować realizację projektów związanych z rewaloryzacją oraz udostępnieniem dla ruchu turystycznego najcenniejszych miejsc związanych z historią gminy. Wyróżnić można następujące projekty:

- stworzenie programu działań konserwatorskich związanych z zabezpieczeniem pozostałości założenia zamkowego we współpracy z właścicielami w uzgodnieniu z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Warszawie w tym:
  - wykonanie ekspertyzy stanu technicznego murów zamkowych,
  - przeprowadzenie badań archeologiczno-architektonicznych,
  - wykonanie zabezpieczenia konserwatorskiego murów (prac stabilizacyjnych i wzmacniających, uzupełnień lica murów w miejscach konstrukcyjnych, usunięcie porastającej dzikiej roślinności i zakrzaczeń,
  - opracowanie koncepcji udostępnienia i zagospodarowania terenu zamkowego dla ruchu turystycznego.
- zainicjowanie działań administracyjnych zmierzających do uporządkowania kirkutu w Solcu nad Wisłą-we współpracy z Gminą Żydowską
- współpraca przy opracowywaniu projektów odnośnie dofinansowania prac konserwatorskich i remontowych przy zabytkach, które są w złym stanie technicznym w ramach Lokalnej Grupy Działania.
- Stworzenie programu renowacji kapliczek, figur i krzyży przydrożnych oraz nagrobków-we współpracy ze stowarzyszeniami lokalnymi, urzędem konserwatorskim i mieszkańcami.
- Stworzenie koncepcji zagospodarowania terenu wokół młyna wraz ze stawami w Solcu nad Wisłą.
- Przygotowanie gminnego mechanizmu finansowego mającego na celu dofinansowanie prac przy zabytkach, będących własnością osób prywatnych, organizacji pozarządowych czy wspólnot, na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- bieżąca opieka nad miejscami pamięci narodowej

W wyniku projektu nastąpi rozszerzenie oferty kulturalnej gminy i wzrost atrakcyjności turystycznej regionu. Finansowanie projektu zakłada korzystanie z funduszy unijnych oraz środków własnych.

4. Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów

W celu przyciągnięcia turystów na teren gminy niezbędne są działania poprawiające dostęp i atrakcyjność wizualną najcenniejszych obiektów zabytkowych. Wzbogaci to ofertę turystyczną, a także umożliwi tworzenie nowych produktów turystycznych. Przewiduje się następujące działania:

- stworzenie jednolitego systemu identyfikacji wizualnej w postaci oznaczeń, tablic, drogowskazów itp., w tym wykorzystania nowoczesnych technologii informatycznych (np. lokalizacji GPS);
- publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających mieszkańcom i turystom zasoby historyczne gminy;
- atrakcyjne przedstawianie obiektów za pomocą iluminacji, tworzenia punktów widokowych, prezentacji multimedialnych i muzycznych;
- dbanie o zawartość strony internetowej gminy poprzez umieszczenie informacji dotyczących zasobu zabytkowego;
- opracowanie mapy dziedzictwa kulturowego gminy, także z wykorzystaniem systemu informacji przestrzennej.

5. Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego ze szczególnym uwzględnieniem turystyki jednodniowej i weekendowej

Obiekty historycznego dziedzictwa są jednymi z najistotniejszych elementów strategii promocyjnej gminy. Niezbędne jest zatem tworzenie nowych oraz rozwój istniejących produktów turystycznych przeznaczonych dla odwiedzających gminę turystów. Z racji względnie dobrej dostępności komunikacyjnej gminy skupić się należy w dużej mierze na propozycjach dla turystów przebywających na terenie gminy przez krótszy czas. Do najważniejszych działań gminy w tym zakresie należeć będzie:

- rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych;
- promocja różnych form turystyki - turystyka piesza, rowerowa, konna, motoryzacyjna;
- tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów - np. turystyka eksploracji, geocaching, gry miejskie, gry wojenne;
- organizacja lub kontynuacja organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym;

- organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom gminy i regionu wartości historyczne gminy;
- postawienie na innowacyjność projektów w celu wyróżnienia się spośród gmin konkurencyjnych;

6. Promocja gminy na forum krajowym i zagranicznym

Bardzo ważnym elementem w procesie promowania dziedzictwa kulturowego jest zachowanie odpowiednich zasad public relations. Gmina Solec nad Wisłą przyjęła następujące założenia swojej polityki promocyjnej:

- walory zabytkowe i kulturowe są jednym z podstawowych elementów promocji Gminy na różnego rodzaju targach, sympozjach i konferencjach;
- rozpoczęcie prac nad stworzeniem herbu Solca nad Wisłą w celu lepszej identyfikacji wizualnej miejscowości
- nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa krajowego i zagranicznego przyczyni się do lepszego wykorzystania zasobów kulturowych gminy;
- udział w konkursach na najlepiej zadbane zabytki, najciekawszy produkt turystyczny itp. wypromują użytkowników dbających o obiekty zabytkowe;
- współpraca z mediami, zarówno tradycyjnymi, jak i internetowymi przyczyni się do lepszego postrzegania zasad ochrony dziedzictwa kulturowego wśród mieszkańców i turystów.

7. Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego ze szczególnym uwzględnieniem lokalnych tradycji

W celu jak najszerzego przybliżenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego dla mieszkańców gminy planuje się następujące działania:

- wspieranie działalności instytucji kultury i organizacji pozarządowych podejmujących zadania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie akcji mających na celu odrestaurowanie lub uporządkowanie obiektów zabytkowych, cennych z punktu widzenia lokalnej społeczności oraz propagowanie lokalnej kultury i tradycji dziedzictwa kulturowego gminy;
- wprowadzenie elementów przybliżających lokalną kulturę i tradycję w działalność placówek edukacyjnych, kulturalnych, bibliotek, świetlic itp.

- organizacja cyklicznych imprez związanych z kulturą, takich jak np. jarmarki, festyny itp.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Solec nad Wisłą powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony gminy Solec nad Wisłą zadania będą wykonywane bądź wspierane przez gminne jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, placówki kultury – np. biblioteka) oraz Urząd Gminy w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków wpisanych do rejestru zabytków, jak i będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie ze środków zagranicznych i krajowych, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi).

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art. 87 ust. 1 i ust. 5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczenie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym. Kwestię finansowania określa art. 71 pkt. 2 w/w Ustawy.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje powiatowe,
- dotacje gminne,
- inne źródła.

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (RPO, PROW, Program Infrastruktura i Środowisko),
- Fundusz Norweski i EOG.

12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY SOLEC NAD WISŁĄ

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Solec nad Wisłą jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji gminy i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców i poprawy ich sytuacji materialnej.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych gminy, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie Gminy Solec nad Wisłą oraz obiekty posiadających wartości zabytkowe Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania Gminy Solec nad Wisłą, jako przyjaznej turystom i inwestorom, dumnej ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającej o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

BIBLIOGRAFIA:

- 1/ Dąbrowska M., Gajewska M., Kruppe J. - Solec n. Wisłą, pow. Lipsko. Badania wykopaliskowe w 1964-1966, KHKM , R.16, nr 1, s.109-139,Warszawa 1968
- 2/ Gajewska M., Kruppe J.- Prace archeologiczne prowadzone w Solcu n. Wisłą, pow. Lipsko w 1962r. , KHKM , R.12, nr 1, s.45-60, Warszawa 1964
- 3/ Gajewska M., Kruppe J.- Badania terenowe w Solcu n. Wisłą, pow. Lipsko w 1963, KHKM , R.13, nr 1, s.121-132, Warszawa 1965
- 4/ Gierała Z., Opowieści przydrożnych kapliczek, Warszawa 2009
- 5/ Gierała Z., Baśnie, legendy ziemi radomskiej, Kielce 2004
- 6/ Kajzer L., Kołodziejcki S., Salm J. – Leksykon zamków w Polsce, Warszawa 2010
- 7/ Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, T. III, woj. kieleckie, z.2, pow. ilżecki,n Warszawa 1957
- 8/ Kiryk, F., Urbanizacja małopolski. Województwo sandomierskie XIII- XVI wiek, Kielce 1994
- 9/ Kondracki J. – Geografia regionalna Polski, Warszawa 2001
- 10/ Kubik W. – Solec n. Wisłą – zarys dziejów: historia miast Mazowsza, Radom 2008
- 11/ Kupisz D. – Rody szlacheckie ziemi radomskiej, Radom 2009
- 12/ Libicki P., Libicki M., Dwory i pałace wiejskie na Mazowszu, Poznań 2009
- 13/ Miłobędzki A., Architektura Polska XVII w., Warszawa 1980
- 14/ Morawski E. Barwa i zapach mojej ziemi, Kielce 1997
- 15/ Boruch W., Solec nad Wisłą. Studium historyczno- urbanistyczne, Lublin 1984
- 16/ Nierychlewska A. Budownictwo obronne w powiecie radomskim w okresie od XIII do XVIII wieku, Radom 2002
- 17/Radomskie – alfabet wykopalisk, Radom 1994
- 18/Samek J., Wyrobisz A. – Kościół parafialny w Solcu n. Wisłą – etapy budowy z rozwojem miasta, KHKM, R.13, nr 1, s.139-158, Warszawa 1965

- 19/ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Filip Sulimierski, Bronisław Chlebowski, Władysław Walewski, Warszawa 1880-1902
- 20/ Szot- Wróblewska M., Cmentarz przy kościele p.w. Św. Barbary w Solcu nad Wisłą, Solec nad Wisłą 2006
- 21/Szot- Wróblewska M., Wróblewski, Inwentarz rzeczy należących do Kościoła Parafialnego w Mieście Solec i Ordynacja spisane przez Jana Januszowskiego, archidiakona sądeckiego, na ten czas plebana soleckiego, dnia 6 czerwca 1607 r, Solec nad Wisłą 2012
- 22/Szot-Wróblewska M. - Miasto królewskie Solec, 2011
- 23/Wiśniewski. J, dekanat iłżecki , Radom 1911
- 24/Wyrobisz A. - Solec n. Wisłą. Historia małopolskiego miasteczka, KHKM, R.12, nr 1, s.19-26, Warszawa 1964
- 25/ Zabytkowe budownictwo drewniane regionu radomskiego, praca zbiorowa, Warszawa 1971

ZESTAWIENIE ZABYTKÓW WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Lp.	miejsowość	obiekt	ulica	nr	uwagi
1	Boiska	krzyż			
2	Boiska	krzyż			
3	Dziurków	dom kultury			
4	Dziurków	figura Matki Boskiej			
5	Dziurków	kapliczka			
6	Dziurków	krzyż			
7	Dziurków	krzyż			
8	Dziurków	krzyż			
9	Dziurków	krzyż			
10	Glina	figura Matki Boskiej			
11	Glina	krzyż			
12	Glina	krzyż			
13	Glina	oficyna			
14	Kalinówek	figura Matki Boskiej			
15	Kalinówek	krzyż			
16	Kłudzie	kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena			
17	Kłudzie	kapliczka kubaturowa			
18	Kłudzie	kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena			
19	Kolonia Raj	kościół			
20	Pawłowice	cmentarz			
21	Pawłowice	dzwonnica			
22	Pawłowice	figura Chrystusa			
23	Pawłowice	figura św. Andrzeja			
24	Pawłowice	figura Chrystusa			
25	Pawłowice	figura św. Jana Nepomucena			
26	Pawłowice	figura św. Jana Chrzciela			

27	Pawłowice	kościół			
28	Pawłowice	krzyż			
29	Pawłowice	ośrodek zdrowia			
30	Pawłowice	plebania, punkt apteczny			
31	Przedmieście Bliższe	kaplica kubaturowa			
32	Przedmieście Bliższe	krzyż			
33	Przedmieście Bliższe	krzyż			
34	Przedmieście Dalsze	kapliczka			
35	Przedmieście Dalsze	krzyż			
36	Przedmieście Dalsze	młyn			
37	Raj	figura Matki Boskiej			
38	Raj	park			
39	Sadkowice	figura Matki Boskiej			
40	Sadkowice	figura św. Floriana			
41	Sadkowice	figura anioła			
42	Sadkowice	kapliczka			
43	Sadkowice	krzyż			
44	Sadkowice	krzyż			
45	Sadkowice	krzyż			
46	Sadkowice	krzyż			
47	Słuszczyn	kapliczka			
48	Słuszczyn	kapliczka			
49	Słuszczyn	krzyż			
50	Słuszczyn	dom		82	
51	Solec nad Wisłą	dom	Gostecka	5	
52	Solec nad Wisłą	dom	Kopernika	5	
53	Solec nad Wisłą	dom	Kopernika	9	

54	Solec nad Wisłą	dom	Kościuszki	7	
55	Solec nad Wisłą	dom	Kościuszki	83	
56	Solec nad Wisłą	dom	Krakowska	1	
57	Solec nad Wisłą	dom	Krakowska	9	
58	Solec nad Wisłą	cmentarz	Łoteckiego		
59	Solec nad Wisłą	kapliczka	Łoteckiego		
60	Solec nad Wisłą	dziędziniec z krużgankami	Łoteckiego		zespół klasztorny
61	Solec nad Wisłą	krzyż	Łoteckiego		zespół klasztorny
62	Solec nad Wisłą	wschodnie skrzydło	Łoteckiego		zespół klasztorny
63	Solec nad Wisłą	kościół cmentarny	Łoteckiego		
64	Solec nad Wisłą	krzyż	Łoteckiego		
65	Solec nad Wisłą	dom	Łoteckiego	1	
66	Solec nad Wisłą	bursa	Łoteckiego	23a	
67	Solec nad Wisłą	dawne seminarium	Łoteckiego	24	
68	Solec nad Wisłą	dom	Łoteckiego	25	
69	Solec nad Wisłą	krzyż	Na Podolu		
70	Solec nad Wisłą	cmentarz	Piaski		
71	Solec nad Wisłą	ratusz	Pl. Bolesława Śmiałego	1	
72	Solec nad Wisłą	dom	Pl. Bolesława Śmiałego	1	
73	Solec nad Wisłą	dom podcieniowy	Pl. Bolesława Śmiałego	6	
74	Solec nad Wisłą	cmentarz	Pl. Bolesława Śmiałego	8	zespół kościelny
75	Solec nad Wisłą	dzwonnica	Pl. Bolesława Śmiałego	8	zespół kościelny
76	Solec nad Wisłą	figura Matki Boskiej	Pl. Bolesława Śmiałego	8	zespół kościelny
77	Solec nad Wisłą	kościół	Pl. Bolesława Śmiałego	8	zespół kościelny
78	Solec nad Wisłą	krzyż	Pl. Bolesława Śmiałego	8	zespół kościelny
79	Solec nad Wisłą	plebania	Pl. Bolesława Śmiałego	8	zespół kościelny

80	Solec nad Wisłą	figura św. Jana Nepomucena	Podemłynie		
81	Solec nad Wisłą	figura Matki Boskiej	Podemłynie		
82	Solec nad Wisłą	krzyż	Podemłynie		
83	Solec nad Wisłą	krzyż	Podole		
84	Solec nad Wisłą	kirkut	Polna		
85	Solec nad Wisłą	kapliczka	Radomska		
86	Solec nad Wisłą	krzyż	Radomska		
87	Solec nad Wisłą	dom	Rynek	14	
88	Solec nad Wisłą	dom	Spokojna	3	
89	Solec nad Wisłą	dom	Spokojna	4	
90	Solec nad Wisłą	dom	Spokojna	5	
91	Solec nad Wisłą	dom sióstr	Staszica		
92	Solec nad Wisłą	kościół	Staszica	8	
93	Solec nad Wisłą	dom	Staszica	8	
94	Solec nad Wisłą	dom	Staszica	9	
95	Solec nad Wisłą	dom	Staszica	12	
96	Solec nad Wisłą	dom	Staszica	14	
97	Solec nad Wisłą	dom	Strażacka	3	
98	Solec nad Wisłą	dom	Wnuka	2	
99	Solec nad Wisłą	krzyż	Zamkowa		
100	Solec nad Wisłą	ruiny zamku	Zamkowa		
101	Solec nad Wisłą	dom	Zwoleńska	1	
102	Solec nad Wisłą	dom	Zwoleńska	6	
103	Solec nad Wisłą	układ przestrzenny			
104	Wola Pawłowska	dwór			
105	Wola Pawłowska	figura Matki Boskiej			
106	Wola Pawłowska	kapliczka			

107	Wola Pawłowska	krzyż			
108	Wola Pawłowska	krzyż			
109	Wola Pawłowska	krzyż			
110	Wola Pawłowska	park			
111	Zemborzyn Pierwszy	figura Matki Boskiej			
112	Zemborzyn Pierwszy	kapliczka			
113	Zemborzyn Pierwszy	kapliczka			
114	Zemborzyn Pierwszy	kapliczka			

ZESTAWIENIE STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO GMINNEJ
EWIDENCJI ZABYTKÓW

Lp.	AZP	Miejscowość	nr w miejscowości	nr na obszarze	Funkcja	Chronologia
1	79-74	Boiska	1	5	Ślad osadnictwa	Okres pradziejowy
2	79-74	Boiska	2	6	Osada	Okres pradziejowy
3	79-74	Boiska	3	10	Ślad osadnictwa	Okres pradziejowy
4	79-74	Boiska	4	4	Osada, Ślad osadnictwa, osada, Ślad osadnictwa	Epoka żelaza, epoka kamienia-neolit, epoka brązu-epoka żelaza (kultura łużycka), okres nowożytny
5	79-74	Kłudzie	1	1	Osada, Ślad osadnictwa, osada	Okres starożytny, epoka kamienia, , epoka brązu-epoka żelaza (kultura łużycka)
6	79-74	Kłudzie	2	2	Osada, osada	, epoka żelaza (kultura łużycka), okres lateński (kultura przeworska)
7	79-74	Kłudzie	3	3	Osada, Ślad osadnictwa	Okres lateński (kultura przeworska), okres starożytny
8	79-74	Kłudzie	4	4	Osada, Ślad osadnictwa, osada	Epoka żelaza, epoka kamienia-neolit, , epoka brązu-epoka żelaza (kultura łużycka)
9	79-74	Kłudzie	5	5	Obozowisko, Ślad osadnictwa	Neolit-wczesna epoka brązu, epoka brązu
10	79-74	Kłudzie	6	8	Ślad osadnictwa, Ślad osadnictwa	, epoka brązu-wczesna epoka brązu (kultura łużycka), okres wczesnośredniowieczny
11	79-74	Kłudzie	7	9	Osada, osada	Epoka brązu-wczesna epoka brązu (kultura łużycka), okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)

12	80-73	Solec nad Wisłą	1	1	Osada, osada	Okres wpływów rzymskich (kultura przeworska), okres średniowieczny (XIV-XV w.)
13	80-73	Solec nad Wisłą	2	2	Osada	Okres padziejowy
14	80-73	Solec nad Wisłą	6	6	Ślad osadnictwa	Okres pradziejowy
15	80-73	Solec nad Wisłą	7	12	Ślad osadnictwa, Ślad osadnictwa, osada	Epoka kamienia-wczesna epoka żelaza, okres pradziejowy, okres nowożytny (XVI-XVII w.)
16	80-73	Solec nad Wisłą	11	17	Ślad osadnictwa, Ślad osadnictwa, Ślad osadnictwa, osada	Pradzieje, pradzieje, późne średniowiecze, nowożytność (XVI-XIX w.)
17	80-73	Solec nad Wisłą	12	18	Obozowisko, Osada, Ślad osadnictwa, osada?, osada?, osada, osada	Pradzieje, neolit?, WEB, EB-WEŻ, OWR, późne średniowiecze, nowożytność (XVI-XVIII w.)
18	81-73	Wola Pawłowska	1	6	Osada	, epoka brązu-wczesna epoka żelaza (kultura łużycka)
19	81-73	Wola Pawłowska	2	4	Cmentarzysko	Okres lateński
20	81-73	Wola Pawłowska	3	3	Osada	Epoka żelaza (kultura grobów kloszowych)
21	81-73	Wola Pawłowska	4	2	Osada, osada	Okres rzymski (kultura przeworska), okres nowożytny (XVI-XVII w.)
22	82-74	Wola Pawłowska	5	1	Osada, osada	Neolit (kultura pucharów lejkowatych), epoka brązu (kultura łużycka)
23	82-74	Wola Pawłowska	6	16	Osada	IV-V okres epoki brązu (kultura łużycka)

24	82-74	Wola Pawłowska	7	17	Osada	Okres halsztacki (kultura łużycka)
25	82-74	Wola Pawłowska	8	18	Osada	Wczesna epoka brązu (kultura mierzanowicka)
26	81-73	Zemborzyn	1	1	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia
27	81-73	Zemborzyn	2	5	Osada	Okres pradziejowy
28	82-73	Zemborzyn	3	23	Osada	Okres neolitu (kultura amfor kulistych)
29	82-73	Zemborzyn	4	24	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia
30	82-73	Zemborzyn	5	25	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia
31	82-73	Zemborzyn	6	30	Ślad osadnictwa, Ślad osadnictwa	Epoka kamienia, okres halsztacki (kultura łużycka)
32	82-73	Zemborzyn	7	31	Obozowisko	Epoka kamienia
33	82-73	Zemborzyn	8	32	Osada	Epoka kamienia – okres pradziejowy
34	82-73	Zemborzyn	9	33	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia
35	82-73	Zemborzyn	10	57	Ślad osadnictwa	Epoka brązu, kultura łużycka

ZESTAWIENIE MIEJSC PAMIĘCI NARODOWEJ Z TERENU GMINY

Lp.	Miejscowość	Miejsce obiektu	Temat upamiętnienia
1.	Solec nad Wisłą	Kościół Farny pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Solcu nad Wisłą	Tablica pamiątkowa - W dziesięcioletnią rocznicę Odzyskania Niepodległości Państwa Polskiego 11.XI.1918-11.XI.1928
2.	Boiska-Kolonia	W środku wioski przy drodze	Pomnik poświęcony zamordowanej i spalonej rodzinie
3.	Pawłowice	Przy drodze krajowej Lipsko-Ostrowiec Świętokrzyski	Pomnik - Poległym w walce i pomordowanych w obozach zagłady
4.	Solec nad Wisłą	Kościół Farny pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Solcu nad Wisłą	Tablica pamiątkowa - Żołnierzom AK rozstrzelanym przez hitlerowców w dniu 14.04.1942 r.
5.	Solec nad Wisłą	Cmentarz parafialny w Solcu nad Wisłą „Piaski”	Wojenna mogiła zbiorowa - Poległym w obronie ojczyzny z hitlerowskim najeźdźcą w 1939r.
6.	Solec nad Wisłą	Liceum Ogólnokształcące w Solcu nad Wisłą	Tablica pamiątkowa - W 50 rocznicę likwidacji Obozu Karnego Młodzieży Polskiej
7.	Pawłowice	Kościół Parafialny św. Jana Chrzciciela w Pawłowicach	Tablica pamiątkowa - Pamięci Pomordowanym, Cierpiącym i Prześladowanym w latach 1939-1956
8.	Solec nad Wisłą	Klasztor w Solcu nad Wisłą	Tablica pamiątkowa - Żołnierzom i Górnikom z terenu Lipskiego i Soleckiego
9.	Solec nad Wisłą	Liceum Ogólnokształcące w Solcu nad Wisłą	Tablica pamiątkowa -Pamięci osób represjonowanych

11.	Dziurków	Las Dziurków	Pomnik ku czci bojowników poległych o wyzwolenie społeczne mieszkańców wsi Dziurków i Sadkowiec w walce z reżimem sanacyjnym w styczniu 1923 r.
12.	Solec nad Wisłą	Plac przykościelny przy kościele Farnym pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Solcu nad Wisłą	Obelisk z tablicą pamiątkową na cześć generała Kazimierza Młodzianowskiego